

“Namuslu Kadın” ve “Namuslu Erkek” Sosyal Temsillerinin İncelenmesi

Ezgi Kaşdarma¹

Dumlupınar Üniversitesi

Leman Pınar Tosun²

Bursa Uludağ Üniversitesi

Özet

Bu çalışmada, Türkiye’deki namuslu kadın ve namuslu erkeğe dair sosyal temsillerin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla, “namuslu bir kadın” ve “namuslu bir erkek” kavramlarına ilişkin serbest çağrışım görevi, 157 katılımcıya (76 erkek, 81 kadın) uygulanmıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplar üzerinde prototip analizi ve kümeleme analizi yapılmıştır. Sonuçlar, çalışmanın beklentileriyle uyumlu bir biçimde, namuslu kadına ve namuslu erkeğe ilişkin sosyal temsil içeriklerinden bazılarının birbiriyle örtüşürken, diğer bazılarının tek bir cinsiyete özgü olduğunu göstermiştir. Spesifik olarak, prototip analizi sonuçları “iffetli” ve “terbiyeli” özelliklerinin sadece namuslu kadını tanımlamada, “çalışkan” “adil” ve “eşini aldatmayan” özelliklerinin ise sadece namuslu erkeği tanımlamada kullanıldığını ortaya koymuştur. Kümeleme analizi sonuçları, namuslu kadın sosyal temsiline ait tematik kümelerin bir kısmının içeriklerinin namuslu erkek sosyal temsilinin içerikleriyle benzeştiğini, bir kısmının ise (örneğin, kadınlık rolü ve erkeklik rolü tematik kümeleri) farklılaştığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Namus, sosyal temsiller, toplumsal cinsiyet, prototip analizi, kümeleme analizi

Abstract

This study aimed to compare the social representations of “honorable woman” and “honorable man” in Turkey. The concepts of “an honorable woman” and “an honorable man” were investigated through a free association task involving 157 participants (76 men, 81 women). The findings indicated that some of the social representation contents of “honorable woman” and “honorable man” were overlapping, while others were specific to a single gender, consistent with expectations. The results of the prototype analysis demonstrated that “chaste” and “decent” were two qualities solely used to describe an honorable woman, while “diligent” and “never cheats his partner” were two qualities exclusively used to describe an honorable man. The results of the cluster analysis revealed that the contents of some of the thematic clusters representing the social representation of the “honorable woman” were similar to those of the “honorable man,” while others were not (i.e., thematic clusters representing femininity roles and masculinity roles).

Keywords: Honor, social representations, gender, prototype analysis, cluster analysis

Yazışma Adresi: ¹Ezgi Kaşdarma, Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü E-posta: ezgi.kasdarma@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1124-4380

²Leman Pınar Tosun, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü E-posta: pinart@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1635-6629

“Namuslu Kadın” ve “Namuslu Erkek” Sosyal Temsillerinin İncelenmesi

Namus, dünyanın çeşitli bölgelerindeki sosyal yaşam normlarında, kişilerin birbirlerine ve başkalarına bakışında önemli rolü olan bir kavramdır (Caffaro, Ferraris ve Schmidt, 2014). Söz konusu olanın kadının mı yoksa erkeğin mi namusu olduğuna göre namusun anlamının değişebileceğini işaret eden çalışma bulguları mevcuttur (Sakallı-Uğurlu ve Akbaş, 2013; Sever ve Yurdakul, 2001). Öte yandan, “kadın namusu” ile “erkek namusunun” birbiriyle örtüşen yanları olsa da, ikisinin bağımsız birer kavram olarak ele alındığı ve bu iki bağımsız kavrama yönelik sosyal temsillerin ayrı ayrı incelenip karşılaştırıldığı görgül bir çalışmaya rastlanmamıştır. Mevcut çalışma kapsamında, 1) “namuslu kadın” ve “namuslu erkek” temsillerinin içeriğinin belirlenmesi ve 2) bu içeriklerin oluşturduğu tematik kümelerin saptanması amaçlanmıştır.

Türkçede namus kavramıyla yakın anlamlı kabul edilebilecek birçok kelime vardır: şeref, iffet, onur nam, san ve ar gibi. Sever ve Yurdakul (2001), bu kelimelerden bazılarının (gurur, onur, ar, prestij) hem kadın namusuyla, hem erkek namusuyla ilişkili iken, şerefin sadece erkek namusuyla ilişkili olduğunu iddia etmiştir. Namusun yakın anlamlısı olan bu kelimelerin hangilerinin tek bir cinsiyete özgü, hangilerinin iki cinsiyete de ait olduğuna dair farklı araştırmalarda bildirilen görüşler uyusmamaktadır. Örneğin Dilmaç (2014), “şerefin” sadece erkek namusuyla ilişkili olduğuna katılmaz; O’na göre şeref, kişilerin toplumsal itibarını ifade eder ve “şerefliler” sıfatlarını hem kadınlardan hem de erkeklerden kullanmak mümkündür. Sakallı-Uğurlu ve Akbaş (2013) ise “ar” kelimesinin cinsiyetsiz oluşu hakkında Sever ve Yurdakul’dan (2001) farklı düşünür; “ar” kelimesiyle, genellikle kadının davranışlarının tanımlandığını belirtmişlerdir. Yakın anlamlı bir diğer kelime olan “iffet”, namusun cinsellikle ilgili kısmıdır ve sözlük anlamı “cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık, sililik” şeklindedir (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, 2023). Görüldüğü gibi, tüm bu sözcükler benzer ahlaki normları kapsadığından anlamsal farklılıklarını açık seçik ortaya koyan net tanımlarını yapmak güçtür ve her birini bazen tek bir cinsiyete özgü olarak, bazen de cinsiyet açısından nötr olarak kavramlaştırmak mümkün olabilmektedir. Tüm bunlardan hareketle mevcut çalışmada, genel olarak namus kavramındansa “kadın namusu” ve “erkek namusu” kavramlarının bağımsız birer inceleme nesnesi olarak ele alınmasının, namusa ilişkin derinlemesine bir kavrayış edinilmesi için uygun olacağına karar verilmiş, kadın namusunun ve erkek namusunun sosyal temsilleri incelenmiştir.

Namuslu bir kişi olmanın ne anlama geldiğine dair görüşler, kültüre bağlı olarak da değişebilir. Leung

ve Cohen (2011), kişilerin toplumdaki itibarını nelerin belirlediğine yönelik farklı görüşlerin kabul gördüğü üç tür kültür tanımlamıştır: imaj kültürü, onur kültürü, namus kültürü. İmaj kültürlerinde kişilerin itibarı, diğerleriyle uyumlu ve alçakgönüllü olmalarına ve toplumdaki hiyerarşik ilişkilere dikkat edip ona uygun davranmalarına; onur kültürlerinde kendilerinin içsel etik standartlarına; namus kültürlerinde ise toplumun o kişilere ne gözle baktığına bağlıdır (Kim, Cohen ve Au, 2010; Leung ve Cohen, 2011; Sakallı-Uğurlu ve Akbaş, 2013). Uzak Doğu Asya ülkelerinde hâkim olan kültür imaj kültürü iken; Kuzey Avrupa, Kuzey Amerika ve Okyanusya ülkelerinde onur kültürü; Orta Doğu, Güney Avrupa ve Güney Amerika ülkelerinde ise namus kültürü hâkimdir (Aslani, Ramirez-Marin, Semnani-Azad, Brett ve Tinsley, 2013). Namus kültürlerinin yaygın olduğu coğrafyalarda, aynı zamanda kadın ve erkeklerin toplumsal rollerindeki farklılıklara güçlü bir vurgu mevcuttur. Bu coğrafyalarda pek çok konuda kadın-erkek ayrımı olduğu gibi, namuslu biri olarak nitelendirilmek için kadınlardan ve erkeklerden beklenenler de farklılaşmaktadır. Dolayısıyla bu ayrım, kadın namusu ve erkek namusu kavramlarının içeriklerinin iki ayrı kavram olarak ele alınabileceğini düşündürmektedir.

Tüm toplumlarda kadınlar ile erkeklerin rollerini, özelliklerini ve sorumluluklarını tanımlayan ve ayırtıran geleneksel cinsiyet ideolojisi mevcuttur (Eastwick ve ark., 2006; Greenstein, 1996). Bu ideolojiye göre; çocuk bakımı, yemek pişirme ve temizlik yapma gibi ev işleri kadınların sorumluluğunda iken, evi geçindirme ise erkeklerin sorumluluğudur (Eagly ve Wood, 1999; Sakallı-Uğurlu, Türkoğlu, Kuzlak ve Gupta, 2021; Willott ve Griffin, 2004). Kadınlardan beklenen bir diğer temel cinsiyet rolü, eşyle iyi geçinen, uyumlu bir eş olmaktır (Basu, Zuo, Lou, Acharya ve Lundgren, 2017; Constantin ve Voicu, 2015; Pimental, 2006; Seo, Cheah ve Cho, 2020). Erkeklik rolleri ise üç boyutta toplanabilir: kişisel statü ve saygınlık edinme, fiziksel ve duygusal olarak dayanıklı olma, kadınsı davranışlardan uzak durma (Thompson ve Pleck, 1986). Bunların yanı sıra, çeşitli araştırmalarda erkeklik rollerinin diğer temel bileşenleri olarak kendine güvenme, gerektiğinde saldırgan olma, güvenilir olma, sorumluluk sahibi olma gibi unsurlar sıralanmaktadır (Levant ve Richmond, 2008; Luyt, 2018; Thompson, Pleck ve Ferrera, 1992). Geleneksel cinsiyet ideolojisinin getirdiği tüm bu ayrımlar, namus kültürlerinde, namusun korunmasına ilişkin rollerde de kendini gösterir. Namuslu olmak adına kadınlara düşen görev toplumun uygunsuz kabul ettiği ve cinsellik içeren davranışlardan uzak durmak iken, erkeklere düşen görev, ailesinin kadınlarının davranışlarını kontrol ederek aile saygınlığına uygun hareket etmelerini sağlamaktır (Sakallı-Uğurlu ve Akbaş, 2013).

Geleneksel cinsiyet ideolojisinin çok yakından ilişkilendiği bir başka sosyal mekanizma, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıdır. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, kadınların ve erkeklerin hangi özelliklere sahip olduğuna ya da olması gerektiğine ilişkin inançlar anlamına gelir (Ellemers, 2018). Erkeklerin sorumluluk sahibi, saldırgan, hırslı, cesur, başarılı olduklarına veya olmaları gerektiğine dair inançlar ile kadınların kibar, nazik ve uyumlu olduklarına/olmaları gerektiğine dair inançlar dünyanın pek çok yerinde yaygındır (Broverman, Vogel, Broverman, Clarkson ve Rosenkrantz, 1972; Moss-Racusin, Phelan ve Rudman, 2010; Rudman ve Phelan, 2008; Spence, Helmreich ve Holahan, 1979; Winegard, Winegard ve Geary, 2014). Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, geleneksel cinsiyet ideolojisi ile yakından ilişkilidir ve namus kültürünün sürdürülmesi için işlevseldir. Bireylerin kendi cinsiyetlerine özgü kalıp yargılara uygun davranmaları yönündeki toplumsal beklentinin, namus kültürlerinde diğer kültürlerdekinden daha yüksek olması da buna işaret etmektedir. (Bosson ve Vandello, 2011; Vandello ve Cohen, 2008). Kadınların kadınsı cinsiyet kalıp yargılarına uygun özellikler edinmeleri, hem geleneksel cinsiyet ideolojisine göre üstlenmeleri gereken kadınlık rol ve görevlerini (bakım verme ve uyumlu bir eş olma) başarımları açısından, hem de namus kültüründe namuslu bir kadın olmanın gerekliliklerinin karşılanması açısından önemlidir. Buna karşılık erkeklerin erkeksi cinsiyet kalıp yargılarına uygun özellikler edinmeleri, hem geleneksel cinsiyet ideolojisinin onlara yüklediği rol ve görevleri (kişisel statülerini yükseltme ve ailelerini koruma ve geçindirme) başarımları açısından, hem de namus kültüründe namuslu bir erkek olmanın gerekliliğini karşılamaları açısından önemlidir.

Namus Kültürlerinde Namusun Anlamı

Namus kültürlerinde kadının cinsel açıdan saf olması (evlilik öncesinde bakire olması, cinsel açıdan eşine sadık olması, aileden olmayan erkeklerle iletişiminin samimi olmaması) namuslu kadın olmanın temel gerekliliğidir (Sakallı-Uğurlu ve Akbaş, 2013). Kadınlar toplumsal saygınlıklarını, cinsel saflıklarını korumaya yönelik hal ve hareketler sergilemek suretiyle korurlar (Rodriguez Mosquera, 2016; Sever ve Yurdakul, 2001; Vandello ve Cohen, 2003). Erkeklerden beklenti ise, ailelerindeki kadınların namusunu korumalarıdır (Kulwiczki 2002; Sever ve Yurdakul 2001; Uskul, Cross, Gunsoy ve Gul, 2019; Vandello, Cohen ve Ransom, 2008). Ailedeki kadınların namusuna gelebilecek her türlü zarar, ailenin itibarına ve ailedeki erkeklerin “erkeklik onuru”na karşı bir tehdittir (Leung ve Cohen, 2011; Rodriguez Mosquera, 2013). Özellikle eş, kız kardeş, kız evlat gibi kişinin iç-grubundaki kadınların namusuna yönelik bir tehdit ile karşılaşıldığında, tehdidin kaynağına karşı

saldırganlık göstermek ve şiddet uygulamak kabul edilebilir hale gelir (Ceylan, Doğulu ve Akbaş, 2016; Sakallı-Uğurlu ve Akbaş, 2013; Vandello, Cohen, Grandon ve Franiuk, 2009). Türkiye’nin Batılılaşmış/modernleşmiş kesimlerinde bile namus adına işlenen cinayetler kaçınılmaz ve meşru görülebilmektedir (Çoymak, 2020). Erkek namusunun tek unsurunun kadınların namusunu korumak olduğu da zannedilmemelidir: Namus kültürlerinde erkek namusuna ilişkin bir diğer temel beklenti, iç grubunun ve vatanının korunması görevini üstlenmek, olası saldırılar karşısında vatanını cesur bir şekilde savunmaktır (Barnes, Brown ve Osterman, 2012; Kancı, 2013; Levin, Roccas, Sidanius ve Pratto, 2015). Erkeğin vatana karşı sorumluluğu bir namus borcu olarak görülür (Kancı, 2013). Görüldüğü gibi, namusun birden fazla yönü vardır. Rodriguez Mosquera (2016), namusun bu çok yönlülüğüne dikkat çekerek dört temel namus normu tanımlamıştır: kadınsı namus normu (cinsel saflık, eşe sadakat ve itaat), erkeksi namus normu (erkeğin ailedeki kadınları koruyabilmesi, korkusuz, sert ve cesur olması), ailevi namus normları (ailenin toplumdaki itibarının korunması) ve ahlaki bütünlük normları (dürüstlük ve güvenilirlik).

Bir toplumdaki namus normlarının tamamı cinsiyete özgü değildir; namusun cinsiyet açısından nötr boyutları da vardır: ahlaklı olmak ya da ahlaki açıdan iyi bir insan olmak gibi (Van Osch ve Ermers, 2019). Kimi kültürlerde, ahlak normları ile namus normları kısmen örtüşmektedir. Örneğin, çoğu kültürde ahlakın gereklilikleri olan dürüstlük, hırsızlık yapmamak ve misafirperver olmak aynı zamanda namusun gereklilikleridir (Handfield ve Thrasher, 2019). Bir çalışmada, onurlu bir kişi olmak için gerekli görülen temel özellikler iki kültürde –onur kültürü olan Kuzey Amerika’da ve namus kültürü olan Türkiye’de– incelenmiş ve dürüst, adil ve güvenilir olmanın her iki kültürde de onurlu olmanın temel özellikleri olduğu saptanmıştır (Cross ve ark., 2014). Türkçede de namusun sözlük tanımlarından ilkinin, “bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet” iken, ikincisinin “dürüstlük, doğruluk” şeklinde olması (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, 2023), namus kavramının cinsiyete özgü yanlarıyla birlikte cinsiyetten bağımsız genel ahlaki özellikleri içeren bir boyutunun da bulunduğu işaret etmektedir.

Türkiye’de Kadın Namusu ve Erkek Namusu

Türkiye’de kadınların ve erkeklerin namuslu kabul edilmek için sergilemesi gereken özelliklerin benzer olduğunu düşünmek için de, farklı olduğunu düşünmek için de gerekçeler vardır. Genel bir namus anlayışının yanı sıra cinsiyete özgü namus algısını, ataerkil toplumsal yapıya sahip ve geleneksel değerlere önem verilen kültürlerde görmek daha olasıdır. Türkiye, ataerkil bir

yapıya (Sakallı-Uğurlu ve Akbaş, 2013) ve geleneksel değerlere sahip bir toplumdur. Bu geleneksel değerler “kadın namusu” ve “erkeğin üstünlüğü” kavramlarını da içerir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000). Tüm bunlar, Türkiye’de kadın namusu ile erkek namusunun birbirinden ayrılmış birtakım içeriklere sahip olmasını beklemek için gerekçe oluşturur.

Kadın namusu/erkek namusu ayrışmasına, İslam gelenekleri açısından bakılacak olduğunda, İslami geleneğe sahip olan kültürlerde kadınların erkeğine itaat etmesi ve namuslu olması beklentisinin yüksek olduğu görülmüştür (Glick, Sakallı-Uğurlu, Akbaş, Orta ve Ceylan, 2016; Haj-Yahia, 1998; Sakallı-Uğurlu ve Akbaş, 2013). Öte yandan, İslam öğretileri yalnızca kadının değil aynı zamanda erkeğin de cinsel açıdan saf olması gerektiğini (zina yapmamak, eşini aldatmamak gibi) vurgular. Bu açıdan genel bir erkeklik normu olan “çapkın” olmaya (Mahalik ve ark., 2003) karşı İslami geleneğin tavrının olumsuz olduğu anlaşılmaktadır. Cinsel açıdan saf oluşturma yanı sıra her insanın dürüst olması, hırsızlık yapmaması, iftirada bulunmaması gibi genel ahlaki edemler de İslam öğretileri arasında yer alır (Martin, 2004).

Türkiye, toplulukçu bir toplumsal kültüre sahiptir ve bu toplulukçu eğilim, o kültürün tüm üyelerinde –ister kadın, ister erkek olsun– namus kültürünün ne şekilde tezahür edeceğini etkiler (Uskul ve ark., 2019). Toplulukçu kültürlerde bireylerin üyesi oldukları gruplara duygusal bağlılıkları yüksektir, grubun kararlarına önem verirler, benliklerini grup aidiyetleri üzerinden tanımlarlar, iç grup üyeleriyle (örn., aile üyeleriyle) uyumlu olmak ve onlara şefkatli davranmak değerlidir (Hofstede, 1983; Markus ve Kitayama, 1991). Tüm bu özellikler, hem kadınlarda hem de erkeklerde takdir edilir (Wu, Chen ve Greenberger, 2019). Türkiye’de toplulukçu kültüre özgü bazı ortak özelliklerin hem kadınlardan hem de erkeklerden beklenildiği, Sakallı-Uğurlu, Türkoğlu ve Kuzlak’ın (2018) çalışmasındaki bir bulgudan da anlaşılmaktadır: Çalışmada, hem kadınları hem de erkekleri tanımlayıcı temel özellikler arasında “duygusal” sıfatının yer aldığı görülmüştür. Günümüz Türkiye’sinde erkeğe yönelik temel beklentiler arasında sevdiği kadına karşı sadık ve dürüst olmak özelliklerinin yer aldığı Kandiyoti (2016) tarafından da vurgulanmaktadır. Tüm bunlar, Türkiye’de kadın namusu ile erkek namusunun benzer içeriklere sahip olmasını beklemek için gerekçe oluşturur. Aktarılan bilgilerden hareketle, Türkiye’de namuslu kadın ve namuslu erkek temsilleri karşılaştırılacak olduğunda, bu iki temsilin hangi içerikler açısından benzer, hangileri açısından farklı olduğu sorusunun görgül olarak çalışılmaya değer bir konu olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye’de kadın namusu ve erkek namusunun içeriklerindeki benzerlik ve farklılıklara dair, sosyal psikoloji alan yazınında iki farklı araştırma geleneğinden

gelen çalışmalar mevcuttur: Ana akım ve modern psikoloji dâhilindeki sosyal biliş ve tutum çalışmaları ile buna muhalif bir bakış açısıyla yürütülmüş söylem çalışmaları. Söylem analizine dayalı çalışmalarda, namuslu kadını tanımlamada iffetli, ahlaklı, geleneksel, ağırbaşlı, utangaç, masum, hanım hanımcık, kırılğan sıfatlarının ve evlilik dışı cinsel ilişki deneyimlememiş olma, (kıyafet açısından) açık olmama gibi özelliklerin sıklıkla kullanıldığı, ancak erkeklerle dair namus algısının çoğunlukla cinsellikten bağımsız olup dürüst ve şerefli olma üzerinden tanımlandığı rapor edilmiştir (Başoğlu, 2014; Doğan, 2014; Günindi-Ersöz, 2016; Kalav, 2015). Ana akım ve modern psikoloji dâhilinde kabul edilebilecek çalışmalara örnek olarak, Kalıp Yargı İçeriği Modeli temelinde yapılan çalışmalar verilebilir. Söz konusu çalışmaların birinde, Türkiye’deki üniversite öğrencisi katılımcılardan, kadınları ve erkekleri tanımlayan onar adet sıfat yazmaları istenmiş ve kadınlar ile erkekler için yazılan sıfatlar karşılaştırılmıştır (Sakallı-Uğurlu ve ark., 2018). Sonuçlara göre, cinsel saflıkla ilintili özellikler (saflık, utangaçlık) erkeklerle kıyaslandığında kadınlar için daha fazla ön plana çıkarılmaktadır; kadınlar aynı zamanda duygusal, sadık, fedakâr, sevecen gibi özelliklerle tanımlanmaktadır. Buna karşılık erkekler güçlü, mantıklı, çalışkan, dürüst, koruyucu ve duygusal gibi özelliklerle tanımlanmaktadır. Aynı yazarlar tarafından benzer bir çalışma yöntemiyle, özel olarak bekâr kadın, bekâr erkek, evli kadın ve evli erkek gruplarına yönelik kalıp yargıların içeriğinin incelendiği bir çalışmada ise, cinsel açıdan saf oluşun temel bir göstergesi olan “bakire” sıfatı, bekâr kadının tanımlanmasında kullanılan bir özellik olarak tespit edilmiştir (Sakallı-Uğurlu ve ark., 2021). Oysa bekâr erkeklerle yönelik bir özellik olarak “bakir” sıfatı elde edilmemiştir. Evli ve bekâr erkeklerle ilişkin kalıp yargıların da farklı olduğu görülmüştür: Bekâr erkekler çapkın, şımarık, çocuksu gibi özelliklerle tanımlanırken; evli erkekler için uygun görülen sıfatlar aile babası, fedakâr, sorumlu, çalışkan olmuştur.

Aktarılan çalışma sonuçlarından anlaşılacağı üzere, Türkiye’deki çalışmalar, ister ana akım araştırma geleneğine bağlı kalarak, ister alternatif bakış açısıyla üretilmiş olsun, kadınlar ve erkeklerin namusuna dair içeriklerin bir kısmının farklı olduğuna ve kadınlara yönelik temel namus kodunun cinsel açıdan saflık olduğuna işaret etmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, namusa ilişkin çalışmaların bir kısmı söylem çalışmaları, diğer bir kısmı ise sosyal biliş çalışmalarıdır. Söylem çalışmaları, sosyal inşacı yaklaşımın temel bir çalışma yöntemidir. Sosyal inşacılıkta, ana akım sosyal psikolojinin benimsediği pozitivist yönelim tamamen reddedilir. Bu tür çalışmalarda, bir kavram hakkında katılımcılardan görüşleri istenir ve bu yolla elde edilen metinler yorumlanarak namus

kavramına ilişkin genel bir betimlenme sağlanır. Araştırmacının yorumuna tamamen açık olan bu analizde, incelenen kavramın betimlenmesinin ötesine geçilemez (Burr, 2012). Öte yandan, ana akım sosyal psikoloji kapsamında, sosyal biliş alanyazımına dâhil olacak şekilde cinsiyet kalıp yargılarının içeriklerinin incelendiği çalışmalara bakılacak olduğunda, özel olarak namuslu kadına ve namuslu erkeğe dair kalıp yargıların değil, genel olarak kadına ve erkeğe dair kalıp yargıların incelenmiş olduğu ve bu bulgulardan hem namusa hem de kadın namusu/erkek namusu ayrımına ilişkin çıkarımlar yapıldığı görülmektedir. Mevcut çalışmada ise, bu iki çalışma geleneğinin her ikisinden de farklı bir yol izlenerek, namuslu kadına ve namuslu erkeğe dair birbiriyle örtüşen ve de birbirinden farklılaşan içerikler Sosyal Temsiller Kuramının yöntemi izlenerek incelenmiştir. Sosyal Temsiller Kuramı, pozitivist yönelim ile sosyal inşacı yaklaşım arasında bir köprü kurmaktadır (Moscovici ve Marková, 1998). Sosyal Temsiller Kuramının yöntemini izleyerek, bir toplumda paylaşılan sosyal temsillerin içeriğinin görgül çalışmalar kapsamında incelenmesi ve bu içeriklerin net bir şekilde belirlenmesi mümkün hale gelir. Sosyal temsiller köken olarak, sosyal kalıp yargılar kavramının içinde yer aldığı sosyal biliş paradigmasından daha farklı bir paradigma içinde yer alsa da, sosyal kalıp yargılar ile sosyal temsillerin birbirleri ile ilişkili oldukları söylenebilir (Augoustinos ve Walker, 1998).

Sosyal Temsiller Kuramı

Moscovici’ye (1988) göre sosyal temsiller, ortak bir gerçekliği inşa etmek amacıyla toplum içindeki bireylerce kolektif olarak oluşturulan ve o toplumda paylaşılan bilgi bütünüdür. Bu temsiller, objektif bir gerçekliğin ürünü değildir; kendilerini üreten topluluğun değerlerinden, tarihinden, sosyal yapısından, ideolojik bağlamından etkilenerek üretilmiştir; üretilmeleri, toplumdaki bireylerin karşılıklı etkileşimleri sayesinde mümkün olmuştur. Sosyal temsiller, kendilerini günlük yaşamdaki konuşmalarda gösterir ve bireyin nasıl düşünüp nasıl davranacağını etkiler (Farr, 1993; Moscovici, 1994). Bir toplumdaki kadınlık, erkeklik ve namus gibi kavramlar da o toplumun üyeleri tarafından ortaklaşa inşa edildikleri, kendilerini üreten topluluğun değerleri-

ne ve geçmişine bağlı olarak farklı anlamlar kazandıkları, hem istikrarlı hem de dinamik olabildikleri için, birer sosyal temsil objesi olarak kabul edilebilirler.

Abrie (1993), bir sosyal grupta, herhangi bir sosyal objenin anlamına ilişkin olarak, hem fikir birliğinin hem de kişiden kişiye farklılık gösteren fikirlerin bir arada nasıl var olabildiğini açıklamak üzere “merkezi ve çekirdek unsurlar” kavramlarını getirmiştir. O’na göre, toplumun genelince kabul gören, değişime karşı dirençli ve en önemli sosyal temsil içerikleri bu yapının merkezi çekirdeğinde (*central core*) yer alır; değişime daha açık olan ve kişiden kişiye farklılık gösterebilen içerikler ise çevresel alandadır (*peripheral elements*). Sosyal temsillerin yapısında merkezi ve çevresel unsurların yanı sıra, “çelişen unsurlar” (*contrast elements*) da vardır. “Çelişen unsurlar” ile kast edilen, bir sosyal temsil öznesine yönelik, toplumun genelinin değil, azınlıkta kalan bir grubun görüşlerini barındıran, bu azınlık grubun görüşüne göre merkezi önemi olan içeriklerdir (Dany, Urdapilleta ve Monaco, 2015; Quenza, 2005).

Sosyal temsillerin yapısına dair güncel kuramsal bilgiler Tablo 1’den incelenebilir. Bu tabloya göre, sosyal temsil içeriklerini, bir grupta ne sıklıkta dile getirildiklerine ve bu içeriği gruptakilerin ne kadar önemli addettiklerine göre kategorilendirmek mümkündür. Sıklıkla belirtilen ve en önemli görülen içerikler, merkezi çekirdek kategorisinde (tablodaki sol üst satır), sıklıkla belirtilen fakat daha az önemli görülen özellikler birinci çevresel alan kategorisinde (sağ üst satır), hem belirtilme sıklığı hem de önemli görülme düzeyi düşük olan sosyal temsil içerikleri ikinci çevresel alan kategorisinde (sağ alt satır), sıklık düzeyi düşük olduğu halde önem düzeyi yüksek olanlar ise çelişen unsurlar alanında (sol alt satır) kabul edilirler (Dany ve ark., 2015).

Mevcut Çalışmaya Genel Bakış

Araştırmanın amacı, kadın namusu ve erkek namusu kavramlarına Sosyal Temsil Kuramı ve bu kurama getirilen yapısal yaklaşım çerçevesinden bakarak, bu iki kavrama yönelik sosyal temsillerin benzerlik ve farklılıklarını keşfetmektir. Abrie’in (1993) yukarıda özetlenen teorik görüşlerinden hareketle oluşturulan bir yöntem takip edilmiş, katılımcılardan “namuslu kadın” ve

Tablo 1. Sosyal Temsillerin Yapısına İlişkin Tablo

		Temsil içeriğine verilen önem düzeyi	
		Yüksek	Düşük
Temsil içeriğinin belirtilme sıklığı	Yüksek	Merkezi çekirdek	Birinci çevresel alan
	Düşük	Çelişen unsurlar alanı	İkinci çevresel alan

“namuslu erkek” denilince akıllarına gelen beşer özelliği yazmaları ve önem sırasına koymaları istenmiştir. Serbest çağrışım görevi (*free associations task*) olarak adlandırılan bu yöntem, sosyal temsil çalışmalarında kullanılan temel ölçüm yöntemlerinden birisidir. Katılımcılar tarafından listelenen kelimelerin ifade edilme sıklığının ve kelimelere atfedilen önemin birlikte incelenmesi, temsil içerikleri arasındaki bağlantının doğru bir şekilde analiz edilmesine imkân tanır (Monaco, Piermatteo, Rateau ve Tavani, 2016). Namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsillerinin yapısını ve içeriklerini incelemek üzere, öncelikle prototip analizi uygulanmıştır. Her bir ifadenin katılımcılar tarafından ne sıklıkta dile getirildiği, bu ifadeleri önem sırasında kaçınıcı sıraya yerleştirdikleri ve bunlardan hareketle ifadelerin sosyal temsil yapısı içindeki konumu (merkezi çekirdek, birinci çevresel alan, ikinci çevresel alan ya da çelişen unsur alanı) belirlenmiştir. Bu işlem, “namuslu kadın” ve “namuslu erkek” sosyal temsilleri için ayrı ayrı yapıldığından, bu iki sosyal temsilin yapısal benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymak mümkün olmuştur.

Mevcut çalışma kapsamında, namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsillerinin yapısındaki benzerlik ve farklılıklarına yönelik şu sorulara cevap aranmıştır:

A.S.1: “Namuslu kadın” sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer aldığı halde “namuslu erkek” sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer almayan temsil içerikleri hangileridir?”

A.S.2: “Namuslu erkek” sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer aldığı halde “namuslu kadın” sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer almayan temsil içerikleri hangileridir?”

A.S.3: Hem “namuslu kadın” hem de “namuslu erkek” sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer alan temsil içerikleri hangileridir?”

Sosyal temsil çalışmalarında, kelime çağrışımlarından yola çıkarak sosyal temsil yapısını keşfetme sürecinde kullanılan bir diğer analiz, kümeleme analizidir (Chaves, dos Santos, dos Santos ve Larocca, 2017). Bu analizde, yinelemeli bir algoritma sayesinde, sosyal temsil içerikleri kendi içinde anlamsal bir bütünlüğe sahip ve birbirinden mümkün olduğunca farklı kümelerle atanır (Doise, Clemence ve Lorenzi-Cioldi, 1993). Mevcut çalışmada yapısal kümeleme analizi, önce namuslu kadın kavramı için serbest çağrışım görevi yoluyla elde edilen sosyal temsil içeriklerine uygulanmış, ardından aynı analiz, namuslu erkek kavramı için tekrar edilmiştir. Bu analizle, aşağıdaki araştırma sorularına cevap üretmek hedeflenmiştir:

A.S.4: “Namuslu kadın” sosyal temsillerinin içerdiği tematik kümeler nelerdir?”

A.S.5: “Namuslu erkek” sosyal temsillerinin içerdiği tematik kümeler nelerdir?”

A.S.6: “Namuslu kadın” ve “namuslu erkek” sosyal temsilleri, içerdikleri tematik kümeler açısından nasıl benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir?”

Yöntem

Örneklem

Namuslu kadına ve namuslu erkeğe dair ülkemiz genelinde paylaşılan sosyal temsilleri açığa çıkarmak amacıyla, yaşları, cinsiyetleri, ikamet ettikleri yerler, doğum yerleri ve sosyoekonomik düzeyleri çeşitlilik gösteren 157 katılımcıdan veri toplanmıştır. Katılımcıların doğdukları ve şu anda ikamet ettikleri iller, meslekleri, yaşları ve sosyoekonomik durumları açısından mümkün olduğunca heterojen bir örneklem oluşturulmaya gayret edilmiştir. Nitel araştırmalarda genellikle küçük bir örneklem grubu üzerinden veriler toplanır ve bu örneklemin temsil ettiği popülasyonun mümkün olduğu kadar heterojen olması sağlanarak az sayıdaki katılımcı sayısının telafi edilmesi amaçlanır (Condor ve Gibson, 2007; Miles ve Huberman, 1994). Örneklemin popülasyonu temsil etme gücünün artırılmasının amaçlandığı bu türden veri toplama yöntemi, kapsamlı örnekleme (*comprehensive sampling*) olarak adlandırılır (Miles ve Huberman, 1994). Örneklem çeşitliliğinin sağlanması amacıyla verilerin farklı coğrafi bölgelerdeki katılımcılardan toplandığı nitel çalışma örneklerine sosyal temsil çalışmaları özelinde de rastlanmaktadır (örn, Moreno, Sánchez, Huerta, Albala ve Márquez, 2016; Singleton, Saben ve Winskell, 2021; Uyheng ve Montiel, 2020).

Örneklemin 76’sı (%48) erkek, 81’i (%52) kadındır. 103’ü Erzurum’da (%66) ve 53’ü (%44) Türkiye’deki diğer illerde (Sivas, Samsun, Rize, Ordu, Muş, Mersin, Malatya, Kayseri, Kars, Lüleburgaz, İzmir, İstanbul, Eskişehir, Bursa, Bandırma, Aydın, Ardahan, Antalya, Ağrı) ikamet etmektedir (1 belirtilmemiş). Çalışmaya katılan kişilerin doğum yerleri incelendiğinde ise, 71 kişinin (%45) Doğu Anadolu, 37 kişinin (%24) İç Anadolu, 13 kişinin (%8) Karadeniz, 12 kişinin (%7) Marmara, 10 kişinin (%6.5) Akdeniz, 10 kişinin (%6.5) Güneydoğu Anadolu ve 4 kişinin (%3) Ege bölgesinde doğduğunu görülmüştür. Katılımcıların sosyoekonomik durumlarına dair bilgi, onlardan Türkiye’deki sosyoekonomik yapıyı 7 basamaklı bir merdiven (1 en düşük-7 en yüksek) olarak düşünmeleri ve kendilerinin hangi basamakta yer aldığını belirtmeleri istenerek toplanmıştır. Buna göre, 155 katılımcının 5’i (%3.2) 1.basamak, 6’sı (%3.8) 2.basamak, 41’i (%26.1) 3.basamak, 74’ü (%47.1) 4.basamak, 23’ü (%14.6) 5.basamak, 2’si (%1.3) 6. basamak ve 4’ü (%2.5) 7.basamakta olduğunu belirtmiştir. Yaşları 18 ile 68 arasında değişen katılımcıların yaş ortalaması 31.33’tür ($SS= 14.18$). Tablo 2’de katılımcıların demografik bilgileri sunulmuştur.

Tablo 2. Demografik Bilgilere İlişkin Tablo

	Kadınlar (N: 81)		Erkekler (N: 76)		Toplam (N: 157)	
	n (%)	Ort. (SS)	n (%)	Ort. (SS)	n (%)	Ort. (SS)
Yaş	81	27.14 (12.46)	76	35.84 (15.15)	157	31.33 (14.18)
İkamet şehri	81		75		156	
- Erzurum	54 (%67)		49 (%65)		103 (%67)	
- Diğer	27 (%33)		26 (%35)		53 (%33)	
Doğum bölgesi	81		76		157	
- Doğu Anadolu	33 (%41)		38 (%50)		71 (%45)	
- İç Anadolu	20 (%26)		17 (%22)		37 (%24)	
- İç Anadolu	7 (%8)		6 (%8)		13 (%8)	
- Karadeniz	6 (%7)		6 (%8)		12 (%7)	
- Marmara	8 (%9)		2 (%3)		10 (%6.5)	
- Akdeniz	4 (%5)		6 (%8)		10 (%6.5)	
- Güneydoğu Anadolu						
-Ege	3 (%4)		1 (%1)		4 (%3)	
Sosyoekonomik düzey	80		75		155	
- 1. basamak	1 (%1)		4 (%5)		5 (%3.2)	
- 2. basamak	3 (%4)		3 (%4)		6 (%3.8)	
- 3. basamak	18 (%23)		23 (%30)		41 (%26.1)	
- 4. basamak	46 (%57)		28 (%38)		74 (%47.1)	
- 5. basamak	11 (%14)		12 (%16)		23 (%14.6)	
- 6. basamak	-		2 (%3)		2 (%1.3)	
- 7. basamak	1 (%1)		3 (%4)		4 (%2.5)	

Veri Toplama Araçları

Katılımcılara Demografik Bilgi Formu ve "namuslu kadın" ile "namuslu erkek" temsillerinin değerlendirilmesi için birer soru içeren ölçüm aracı sunulmuştur. Çalışmada kullanılan ölçüm araçları Ek-1'de sunulmuştur.

Demografik Bilgi Formu. Katılımcıların doğum yeri, ikamet ettikleri şehir, yaşı, sosyoekonomik konumları gibi demografik özellikleri içermektedir.

İşlem

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan etik onay alındıktan sonra veri toplanmıştır. Veri toplarken yaş, doğum yeri, cinsiyet gibi demografik özellikleri çeşitlilik gösteren bir örnekleme ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma örnekleminin bir kısmını (%48) Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan üniversitelerin öğrencileri oluştururken, diğer bir kısmını ise (%52) Erzurum'da yaşayan farklı yaşlarda yetişkinler oluşturmuştur. Veriler üniversite kampüsünde ve Erzurum şehir merkezinin çeşitli sosyal alanlarında (alışveriş merkezi, kafeterya gibi) ulaşılabildiğine örnekleme (*availability sampling*) yoluyla toplanmıştır. Çalışmaya gönüllülük esasına dayalı katılım sağlanmıştır. Bilgilendirilmiş Onam Formunun ardından soru formları sunulmuştur. Her katılımcı namuslu kadın sosyal temsiline dair soru formunu, demografik bilgi formu-

nu ve namuslu erkek sosyal temsiline dair soru formunu doldurmuştur. Katılımcıların seçkisiz şekilde belirlenen yarısı ilk olarak namuslu erkek sosyal temsiline dair soru formunu, son olarak namuslu kadın sosyal temsiline dair olanı doldururken, diğer yarısı tam tersi sırayı izlemiştir. Birinci sıradaki sosyal temsil soru formuna verilen yanıtların diğer sosyal temsil formunu etkileme ihtimaline karşı bir önlem olarak demografik bilgi formu orta sırada sunulmuştur. Her bir katılımcı için verilerin toplanma süresi ortalama olarak 25 dakika sürmüştür.

Veri Analizi

İki tür analiz yapılmıştır: Prototip analizi ve kümeleme analizi. Bu analizler, namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsillerine ayrı ayrı uygulanmış, her iki sosyal temsile ilişkin analizlerin sonuçları birbirleriyle karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Tüm analizler için IRAMUTEQ yazılımı kullanılmıştır.

Bulgular

Namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsillerine dair toplanan verilere öncelikle sözbirleştirme ve ardından kategorilendirme işlemi uygulanmıştır. Sözbirleştirme işleminde sözcükler kökenine indirgenmektedir ve sonrasında bu sözcükler belirlenen

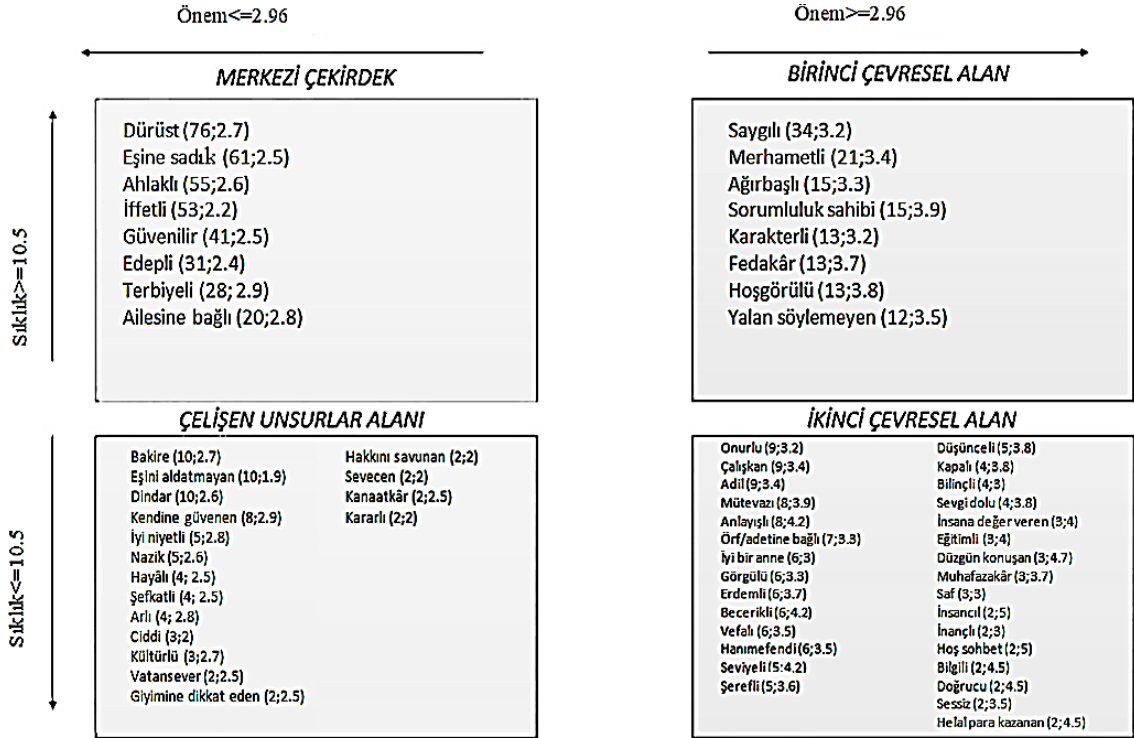
kategoriler altında birleştirilmektedir (Sarrica, Mingo, Mazzara ve Leone, 2016). Örneğin, “ahlaklı”, “güzel ahlak”, “ahlaklı oluş” gibi sıfatların hepsi “ahlaklı” olarak kodlanmıştır. Ayrıca anlamsal açıdan eş ya da benzer anlama sahip olan sıfatlar tek bir kategorinin altında kodlanmıştır (örn., “onurlu” ve “haysiyetli”, eş anlamlı olduğundan, tek bir sıfat altında (“onurlu”) birleştirilmiştir. Kodlama işleminde Yalım (2006) tarafından hazırlanan “Türkçede Yakın ve Karşıt Anlamlar Sözlüğü” içerisinde yer alan eş anlamlı kelimeler listesi ile birlikte Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğünden yararlanılmıştır. Çalışmadaki bir araştırmacı kodlamayı gerçekleştirmiş, diğer araştırmacı kodlamanın uygunluğunu değerlendirmiştir. Uygun bulunan sıfatlar tek bir sıfat altında birleştirilmiştir ve bu işlemin sonucunda namuslu kadın için toplamda 120, namuslu erkek için toplamda 129 adet farklı sıfat elde edilmiştir.

Prototip Analizi Bulguları

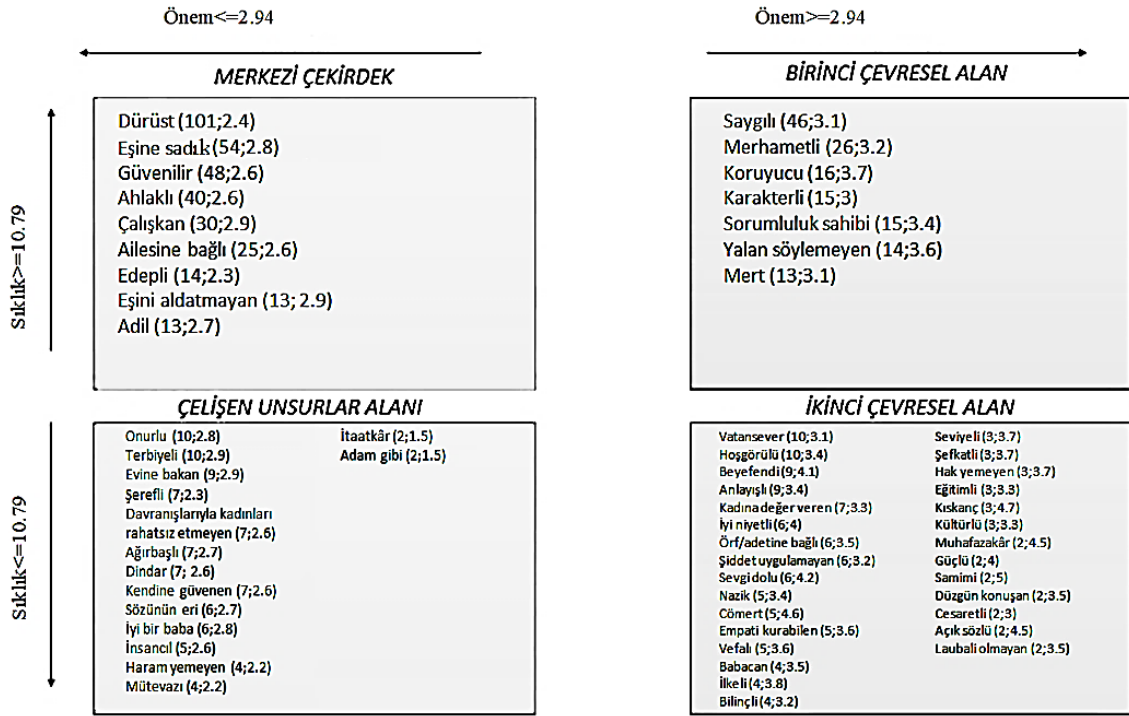
Namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsillerinden birinin merkezi çekirdeğinde olup diğerininkinde olmayan ve her ikisinin de merkezi çekirdeğinde yer alan içeriklerin neler olduğunu keşfederek ilgili araştırma sorularına (A.S.1, A.S.2 ve A.S.3) cevap üretmek amacıyla

la, namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsillerine birer prototip analizi uygulanmıştır. Analiz, kelimelerin kullanım sıklığını (yüksek sıklık X düşük sıklık) ve önem sırasını (yüksek önem sırası X düşük önem sırası) temel alarak temsillerin yapısal dağılımını görsel olarak sunmaktadır (Monaco ve ark., 2016). Prototip analizi sonuçlarına göre hem sıklığı hem de önemi yüksek olarak değerlendirilen sekiz sıfat, namuslu kadın sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğini oluşturmaktadır: dürüst, eşine sadık, ahlaklı, iffetli, güvenilir, edepli, terbiyeli ve ailesine bağlı (Şekil 1). Namuslu erkek temsillerinin merkezi çekirdeğinde ise dürüst, eşine sadık, güvenilir, ahlaklı, çalışkan, ailesine bağlı, edepli, eşini aldatmayan ve adil sıfatları yer almaktadır (Şekil 2).

Şekil 1’de sunulan bulgular incelendiğinde, “Namuslu kadın sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer aldığı halde namuslu erkek sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer almayan temsil içerikleri hangileridir?” sorusunun (A.S.1) cevabının “iffetli” ve “terbiyeli” olduğu; “Namuslu erkek sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer aldığı halde namuslu kadın sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer almayan temsil içerikleri hangileridir?” sorusunun (A.S.2) cevabının ise “eşini aldatmayan”, “çalışkan” ve “adil” olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Namuslu Kadın Sosyal Temsili için Prototip Analizi Sonuçları

Şekil 2. Namuslu Erkek Sosyal Temsili için Prototip Analizi Sonuçları

“Hem namuslu kadın hem de namuslu erkek sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer alan temsil içerikleri hangileridir?” sorusunun (A.S.3) cevabı ise şöyledir: dürüst, eşine sadık, güvenilir, ahlaklı, ailesine bağlı ve edepli.

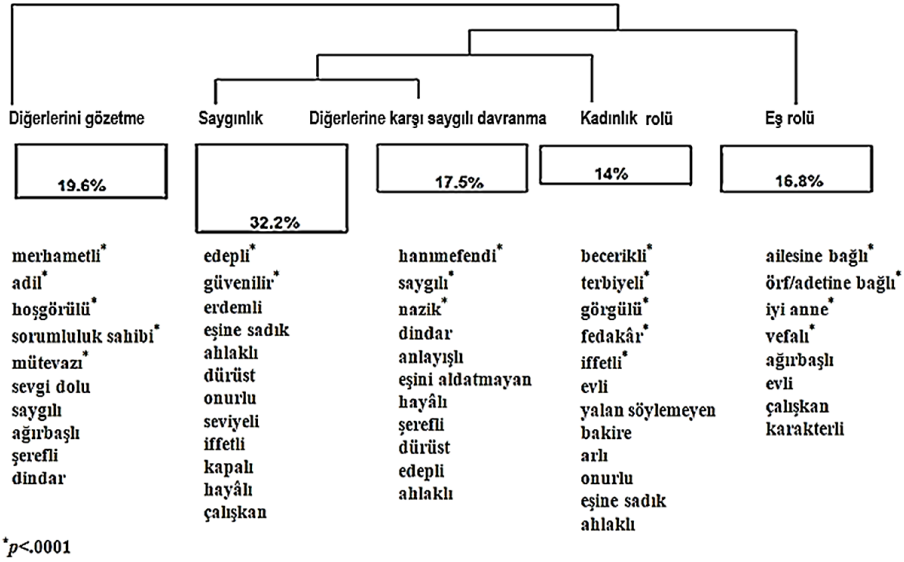
Kümeleme Analizi Bulguları

Namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsillerinin içerdiği tematik kümelerin neler olduğuna dair araştırma sorularına (A.S.4 ve A.S.5) cevap üretmek üzere Azalan Hiyerarşik Kümeleme Analizi (*Descending Hierarchical Classification Analysis*) gerçekleştirilmiştir. Bu analiz, elde edilen sosyal temsil içerikleri arasındaki anlamsal ilişkileri anlamada kullanılan temel bir analiz yöntemidir (Chartier ve Meunier, 2011). IRAMUTEQ programı, ilgili analizin gerçekleştirilmesine imkân tanıyan bir programdır. Kelimelerin dâhil olduğu kümelerin saptanması amacıyla ki-kare testi kullanılır (Chaves ve ark., 2017). Ki-kare değeri 3.84’ün üzerindeki kelimeler bir kümeyle anlamlı bir şekilde dâhil olur ($X^2 \geq 3.84, p < .0001$) (Gallen, Pantin-Sohier ve Peyart-Guillard, 2019; Souza, Wall, Thuler, Lowen ve Peres, 2018). Böylece, birbirleriyle yüksek düzeyde anlamlı ilişki gösteren kelimeler aynı kümede yer alır. IRAMUTEQ programı tarafından otomatik olarak oluşturulan bu kümelerin her birine,

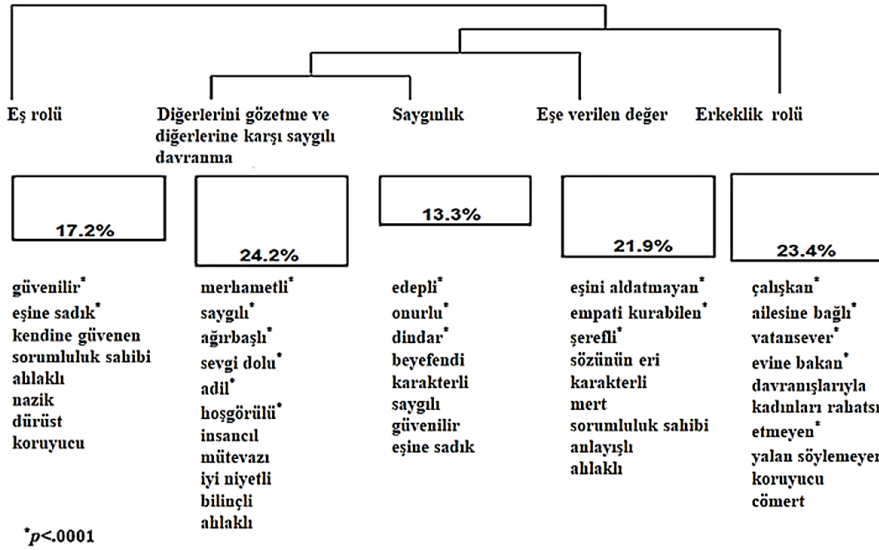
kümelerdeki kelimelerin anlamlarına göre isim verilir ve özellikle kümelere en yüksek düzeyde yüklenen ilk kelimenin anlamı dikkate alınır (deRosa, Bocci ve Dryjanska, 2018). Bu doğrultuda, içerdikleri tüm sıfatların anlamları göz önünde bulundurularak fakat özellikle kümedeki ilk sıfat temel alınarak araştırmacılar tarafından kümelere bir ad verilmiştir. Kümeleme analizlerinin sonucunda, namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsilleri beşer tematik kümeyle ayrılmıştır. Şekil 3’te namuslu kadın ve Şekil 4’te namuslu erkek temsiline ilişkin elde edilen kümeleme analizi sonuçları görülebilir. Kümelere anlamlı şekilde yüklenen özellikler, “*” ile işaretli olarak gösterilmektedir.

Şekil 3’te gösterildiği gibi, “Namuslu kadın sosyal temsillerinin içerdiği tematik kümeler nelerdir?” sorusunun (A.S.4) cevabı şöyledir: kadınlık rolü, saygınlık, diğerlerine karşı saygılı davranma, diğerlerini gözetme, eş rolü. “Namuslu erkek sosyal temsillerinin içerdiği tematik kümeler nelerdir?” sorusunun (A.S.5) cevabı ise, Şekil 4’te sunulduğu gibi, şöyledir: erkeklik rolü, diğerlerini gözetme ve diğerlerine karşı saygılı davranma, saygınlık, eşe verilen değer, eş rolü.

“Namuslu kadın” ve “namuslu erkek” sosyal temsillerinin içerdikleri tematik kümeler açısından nasıl benzerlikler ve farklılıklar gösterdiği sorusuna (A.S.6)

Şekil 3. Namuslu Kadın Sosyal Temsili için Kümeleme Analizi Sonuçları

Şekil 4. Namuslu Erkek Sosyal Temsili için Kümeleme Analizi Sonuçları

cevap vermek üzere bu iki kavrama ilişkin sosyal temsillerin tematik kümeleri karşılaştırılarak incelendiğinde, her iki kavrama ait sosyal temsillerin, diğerlerine karşı saygılı davranma ve onları gözetme başlıklı tematik kümeler içerdiği (namuslu kadın için iki ayrı küme, namuslu erkek için tek bir küme olarak) ve bu kümelerin içinde “merhametli”, “saygılı”, “adil” gibi ortak sosyal temsil içeriklerinin var olduğu görülmektedir. Hem namuslu kadın hem namuslu erkek sosyal temsillerinde ortak bi-

çimde isimlendirilen bir başka tematik küme ise “saygınlık” tematik kümesidir. Bu tematik kümenin en temsil edici elemanları namuslu erkek için “edepli”, “onurlu” ve “dindar” iken, namuslu kadın için “edepli” ve “güvenilirdir”. Hem namuslu kadın hem namuslu erkek sosyal temsillerinde ortak biçimde isimlendirilen tematik kümelerden bir diğeri, “eş rolüdür”. Ancak bu kümenin içeriklerinin, namuslu kadın ve namuslu erkek için oldukça farklı olduğu göze çarpmaktadır. Namuslu kadın

için bu küme “ailesine bağlı”, “örf ve âdetine bağlı”, “iyi anne” ve “vefali” ifadelerini içerirken, namuslu erkek için “güvenilir” ve “eşine sadık” ifadelerini içermektedir. Namuslu kadın sosyal temsil kümelerinden “kadınlık rolü” ile namuslu erkek sosyal temsil kümelerinden “erkeklik rolü”, içerikleri açısından birbirilerinden farklı iki kümedir. “Kadınlık rolü” kümesinin içeriğini “becerikli”, “terbiyeli”, “görgülü”, “fedakâr” ve “iffetli” sıfatları oluştururken, “erkeklik rolü” kümesini “çalışkan”, “ailesine bağlı”, “vatansever”, “evine bakan”, “davranışları ile diğer kadınlara rahatsız etmeyen” ve “yalan söylemeyen” ifadeleri oluşturmaktadır. Namuslu erkek sosyal temsiline ait tematik kümelerden bir başkası, “eşe verilen değer” kümesidir. Bu küme, “eşini aldatmayan”, “empati kurabilen” ve “şerefli” ifadelerini içerir. “Eşe verilen değer” başlıklı bir küme, namuslu kadın sosyal temsiline ait tematik kümeler arasında yer almamaktadır.

Namuslu kadın temsili için elde edilen kümelerin içerikleri incelendiğinde, farklı kümelerdeki içeriklerden bazılarının birbiriyle örtüştüğü görülmektedir. Öte yandan, her bir kümeye anlamlı düzeyde ($p < .0001$) katkı sağlayan özelliklerin kümelerde yer alan temel içerikler olarak kabul edilmesi gerektiği görüşünden hareketle (Chaves ve ark., 2017) kümelerdeki içerikler incelendiğinde, kümeler arasındaki heterojenlik beklentisinin karşılandığı sonucuna ulaşılmaktadır (Doise ve ark., 1993). Benzer sonuçlar namuslu erkek temsili için elde edilen kümelerin içerikleri için de geçerlidir: Her bir kümeye anlamlı düzeyde ($p < .0001$) katkı sağlayan özellikler kümelerin içerikleri olarak kabul edildiğinde, kümeler arasındaki heterojenlik beklentisi karşılanmaktadır.

Tartışma

Bu çalışmada, namusun cinsiyete özgü ve cinsiyet-ten bağımsız içeriklerinin neler olduğunu Sosyal Temsiller Kuramının yöntemiyle tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışmayı geçmişteki çalışmalardan farklı kılan temel nokta, her biri bir cinsiyete özgü, iki ayrı namus kavramının olduğu fikrinden hareket edilmiş olmasıdır. Tek bir namus kavramının kadınlar ve erkekler tarafından nasıl algılandığına odaklanmak yerine, “namuslu kadın” ve “namuslu erkek” kavramları ayrı ayrı incelemeye tabi tutulacak nitelikte birer sosyal temsil objesi olarak kabul edilmiştir. Serbest çağrışım yoluyla elde edilen kadın namusu ve erkek namusu sosyal temsil içeriklerine, Sosyal Temsil Kuramı yöntemi dahilinde iki farklı analiz –prototip ve kümeleme analizleri– uygulanmıştır. Prototip analizleriyle namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsillerinin merkezi çekirdeklerindeki içerikler belirlenmiş, bu iki sosyal temsildeki içeriklerin ortaklıkları ve farklılıkları incelenmiştir. Kümeleme analiziyle, anlamsal yakınlıkları yüksek olan sosyal temsil içerikleri

kümelenmiş ve böylelikle namuslu kadın ve namuslu erkek temsilleri tematik kümelere ayrılmış, bu kümeler karşılaştırılmıştır.

Prototip analizleri, namuslu kadın ve namuslu erkek kavramlarının beklendiği gibi, bir kısmı ortak ve bir kısmı tek bir cinsiyete özgü sosyal temsil içeriklerinden oluştuğunu göstermiştir. Sosyal temsillerin merkezi çekirdeğindeki içeriklerin toplum genelinde paylaşılan temel kalıp yargı içerikleri gibi değerlendirilebileceği fikrinden (Augoustinos ve Walker, 1998) hareketle, namuslu kadın sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer aldığı halde namuslu erkek sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer almayan “iffetli” ve “terbiyeli” sıfatlarının, spesifik olarak namuslu kadına özgü temel kalıp yargı içerikleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İffet ve terbiye, geçmişteki söylem çalışmalarında da kadının namusuna dair dile getirilmiş unsurlardır (Başoğlu, 2014; Doğan, 2014; Günindi-Ersöz, 2016; Kalav, 2015). “İffet”, cinsel konularda ahlak normlarına bağlılığı ifade ederken, “iffetli” ise iffetini korumayı ifade eder; öte yandan “terbiyeli”, topluluk kurallarına uygun olarak davranan anlamındadır (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, 2023). Türkçede bu iki kelimenin “iffetli ve terbiyeli” biçiminde bir arada kullanımıyla sıklıkla karşılaşılmaktadır ve bir arada kullanıldıklarında “terbiyeli” ile kast edilenin, herhangi bir sosyal norma değil, cinsel normlara uygun davranmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu iki kelimenin sadece kadın namusu temsil içerikleri arasında yer alıp erkek namusu temsil içeriklerinde yer almayışı, namus kültürlerinde cinsel saflığın sadece kadınlara yönelik temel bir beklenti olduğu şeklindeki savı (Fiske, Kitayama, Markus ve Nisbett, 1998) desteklemektedir. Bu savı destekleyen bir başka bulgu, Sakallı-Uğurlu ve arkadaşlarının (2021) çalışmasında elde edilmiştir. Türkiye’de bekâr kadın ve erkeklere yönelik kalıp yargı içeriklerini inceledikleri çalışmada, bakire sıfatının bekâr kadınlara yönelik kalıp yargılar arasında yer alırken, bakir sıfatının bekâr erkeklere yönelik kalıp yargılar arasında yer almayışı ortaya konmuştur. Mevcut çalışmadaki prototip analizi sonuçları, “bakire” sıfatının namuslu kadın sosyal temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer aldığını göstermiş olsaydı, bu bulgu, kadın namusu kavramının cinsel saflıkla ilişkili olduğuna dair oldukça güçlü bir kanıt oluşturabilirdi, ancak böyle bir bulgu elde edilmemiştir. Bunun bir açıklaması, çalışmada katılımcılara “namuslu kadının” sahip olduğu özelliklerin sorulmuş olup kadının evli veya bekâr olusunun özel olarak belirtilmemiş olması olabilir. Her ne kadar araştırmacılar, katılımcılara “namuslu kadının” özelliklerini sorarken hem evli, hem bekârları kast etmiş olsalar da, katılımcıların bazısı, ülkemizde evli olmayan kadınlar için “kız” ifadesinin kullanımı söz konusu olduğundan, soruda sadece evli kadınların kast edildiğini

zannetmiş olabilirler. Bakire sıfatı, evlenmemiş/bekâr kadınları (kızları) tanımlamada kullanılan bir özellik olduğundan (Sakallı-Uğurlu ve ark., 2021), mevcut çalışmada “namuslu kadınlara” ait soruyu yanıtlarken, bakire olmaya değinmemiş olabilirler.

Mevcut çalışmada, namuslu erkek sosyal temsilini incelemek üzere yapılan prototip analizi, “çalışkan”, “adil” ve “eşini aldatmayan” sıfatlarının namuslu erkek sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde yer alıp namuslu kadın sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde yer almadığını ortaya koymuş ve buradan hareketle söz konusu üç özelliğin namuslu erkeğe özgü temel kalıp yargı içerikleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, genelde erkekleri ve özelde evli erkekleri tanımlayıcı kalıp yargıların incelendiği önceki çalışmalarda, “çalışkan” sıfatının erkeği tanımlayıcı bir özellik olarak elde edilmiş olmasıyla tutarlılık göstermektedir (Sakallı-Uğurlu ve ark., 2018, 2021). Mevcut çalışmada “namuslu erkeğe” özgü bir özellik olarak “çalışkan” sıfatının elde edilmiş olması, bu özelliğe sahip olmanın yalnızca “erkek” olmanın bir gerekliliği değil, daha özel olarak, “namuslu bir erkek” olmanın da bir gerekliliği olduğuna işaret etmektedir. “Adil” ise, daha önce Cross ve arkadaşlarının (2014) çalışmasında genel olarak ahlaklı bir kişi olmanın göstergesi olarak belirmişken, mevcut çalışmada sadece erkek namusuna özgü bir sıfat olarak belirmiştir. Son olarak, mevcut çalışmada “namuslu erkeğe” özgü bir sosyal temsil içeriği olarak beliren “eşini aldatmayan” sıfatı, ne genel olarak bir erkeği, ne de genel olarak ahlaklı bir kişiyi tanımlayan sıfatların incelendiği önceki çalışmalarda ortaya çıkmıştır. “Eşini aldatmayan” sıfatının namuslu erkek sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde yer alması, toplumda sadece kadınların değil, erkeklerin de namuslu kabul edilebilmesi için cinsel ahlaka dair bir norma uymaları gerektiğini göstermektedir. Toplumumuzda İslam öğretilerinin yüksek düzeyde benimsendiği ve bu öğretilere göre hem kadının hem de erkeğin cinsel açıdan saflık özelliklerine sahip olması gerektiği (Martin, 2004) göz önüne alındığında, mevcut çalışmada, namuslu erkek sosyal temsilinde cinsel açıdan uygun davranmaya ilişkin bir içeriğin ortaya çıkması şartıdır. Ancak, namuslu erkeğe özgü bir içerik olarak yalnızca “eşini aldatmayan” sıfatının elde edilmesi, erkeklere yönelik cinsel açıdan saflık beklentisinin eşini aldatmamakla sınırlandırıldığını göstermektedir. Namuslu erkeklerden beklenenden farklı olarak namuslu kadınlardan beklenen, cinsel açıdan saf oluşu çok daha geniş bir şekilde kapsayan özelliklere –iffet ve terbiye– sahip olmalarıdır.

Mevcut çalışmada, namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsil içeriklerinin bir kısmının örtüştüğü görülmüştür: “Dürüst”, “eşine sadık”, “güvenilir”, “ahlaklı”, “ailesine bağlı” ve “edepli” sıfatları namuslu

kadınları da, namuslu erkekleri de tanımlamada kullanılmıştır. Bu içeriklerden “dürüst”, “güvenilir” ve “ahlaklı” özellikleri, genel ahlaki erdemlerdir (Cross ve ark., 2014; Handfield ve Thrasher, 2019; Rodriguez Mosquera, 2016). “Ailesine bağlı” sıfatı, toplulukçu kültürlerin temel bir özelliği olan iç grup üyelerine bağlılığın göstergesi olarak yorumlanabilir (Hofstede, 1983; Kandiyoti, 2016; Markus ve Kitayama, 1991). “Eşine sadık” ve “edepli” sıfatları, cinsel açıdan saflığın göstergesi olarak kabul edilebilir. Edep, “toplum töresine uygun davranma” anlamına gelir iken, edepli ise “uslu, ince, iyi ahlaklı, terbiyeli, müeddep” anlamlarına gelmektedir (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, 2023). Bu tanıma göre, terbiyeli ve edepli birbirleriyle eş anlamlı olabilen kelimelerdir. Bu nedenle, daha önce iffetli ve terbiyeli kelimeleri arasında açıklanan bağlantının bir benzeri, iffetli ve edepli arasında da kurulabilir. Bir kişinin “edepli” olmasının hem cinsel açıdan saflığına hem de genel ahlakına işaret ettiğini söylemek mümkündür. Özetleyecek olursak, namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsilleri şu üçü açısından bazı ortak içeriklere sahiptir: 1) genel anlamda ahlaklı olmak, 2) cinsel açıdan saf olmak ve 3) aileye bağlı olmak. Bu bulgular, Rodriguez Mosquera’nın (2016) namusun hem cinsiyete özgü, hem de cinsiyetten bağımsız boyutlarının ve ayrıca aile boyutunun var olduğu; cinsiyetten bağımsız olan namus boyutunun ağırlıklı olarak ahlaki erdemlerle ilgili olduğu şeklindeki görüşünü destekleyici niteliktedir.

Namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsil içeriklerine uygulanan kümeleme analizlerinin sonuçları, tıpkı prototip analizinkiler gibi, namusun cinsiyete özgü ve cinsiyetten bağımsız yönlerinin olduğu fikrini destekleyen bulgular üretmiştir. Şöyle ki; namuslu kadın ve namuslu erkek kavramlarına ilişkin sosyal temsillerin tematik kümelerinden bazıları ortaktır, ancak birbirinden çok farklı içerikleri olan bazı tematik kümeler de elde edilmiştir.

Namuslu kadın sosyal temsil içerikleri kümelendiğinde ortaya çıkan kümelerden “kadınlık rolü” ile namuslu erkek sosyal temsil içerikleri kümelendiğinde ortaya çıkan “erkeklik rolü” kümesi, birbirinden ayrı içeriklere sahiptir. Kadınlık rolü kümesi; “becerikli”, “terbiyeli”, görgülü”, “fedakâr”, “iffetli” özelliklerini barındırır. Bunlar, ya kadının cinsel saflığıyla (örn., iffetli, terbiyeli) ya da diğerlerine hizmet etmeleri ve onlar için fayda üretmeleri (örn., fedakâr, becerikli) ile ilişkili özelliklerdir. Kadınlardan sosyal beklentilerin incelendiği hem Türkiye’de yapılmış olan (Sakallı-Uğurlu ve Akbaş, 2013; Sakallı-Uğurlu ve ark., 2021; Sever ve Yurdakul, 2001), hem de başka namus kültürlerinde yapılmış olan (Vandello ve Cohen, 2003) önceki bazı çalışmalarda da bu veya benzeri özellikler ön plana çıkmıştır. Erkeklik rolü kümesi; “çalışkan”, “ailesine bağlı”, “vatansız-

ver”, “evine bakan”, “davranışlarıyla kadınları rahatsız etmeyen”, “yalan söylemeyen” özelliklerini barındırır. Namus kültürlerindeki erkeklik rollerinin Türkiye’de incelendiği önceki çalışmalarda da bu ve benzeri özelliklere değinilmektedir (Kancı, 2013; Sakallı-Uğurlu ve ark., 2018, 2021). Bu özelliklerden “çalışkan” ve “evine bakan” (*good-earning capacity/breadwinner*) sıfatlarının, tipik bir erkeğin sahip olması beklenen en temel özellikler olduğu Türkiye dışındaki bazı örneklerde de gösterilmiştir (Eagly ve Wood, 1999; Willott ve Griffin, 2004).

Kadınlık rolü ve erkekli rolünden ayrı olarak, hem namuslu kadın sosyal temsil içerikleri kümelenildiğinde, hem de namuslu erkek sosyal temsil içerikleri kümelenildiğinde “eş rolü” olarak adlandırılan birer küme ortaya çıkmıştır, bu başlık altında, iyi bir eş olmakla ilgili özellikler sıralanmıştır. Namuslu kadın sosyal temsili altındaki “eş rolü” kümesinin barındırdığı özellikler ile namuslu erkek sosyal temsili altındaki barındırdıkları birbirinden çok farklıdır. Namuslu kadın sosyal temsili- nin eş rolü kümesi şunları içerir: “ailesine bağlı”, “örf/âdetine bağlı”, “iyi anne” ve “vefalı”. Bu bulguda en dikkat çekici olan, “aileye bağlı” özelliğidir. Bu özellik, namuslu kadın sosyal temsili-nde “eş rolü” kümesinde yer alırken, namuslu erkek sosyal temsili-nde “erkeklik rolü” kümesindedir. Ülkemizdeki kadınlar evlendikten sonra ebeveynlerinin korumasından çıkarak eşlerinin korumasına girmektedir ve temel sorumlulukları eşlerine karşı olmaktadır (Kandiyoti, 2016). Bu nedenle aileye bağlı olmak namuslu kadın sosyal temsillerindeki eş rolü kümesinde yer alırken, namuslu erkek sosyal temsillerinde, daha genel olan, erkeklik rolü kümesinde yer almış olabilir. Namuslu erkek temsili- nin eş rolü kümesindeki içerikler şunlardır: “güvenilir” ve “eşine sadık”. “Güvenilir” sıfatının namuslu erkek ve namuslu kadın sosyal temsillerindeki konumunun farklılığı, bu çalışmanın dikkat çekici bulgularından bir diğeridir. “Güvenilir”, namuslu erkek sosyal temsili-nde “eşine sadık” ile birlikte “eş rolü” kümesinde yer almışken, namuslu kadın sosyal temsili-nde “edepli” ile birlikte “saygınlık” kümesinde yer almıştır. Bu bulgu, “güvenilir” olmanın, erkekler için kullanıldığında cinsel sadakatle ilişkili dar bir anlama, kadınlar için kullanıldığında sosyal yaşamdaki hal ve hareketlerle de ilişkili olabilecek şekilde daha geniş bir anlama sahip olduğunu düşündürmektedir.

Namuslu kadın sosyal temsilleri içinde, “diğerini gözetme” ve “diğerlerine karşı saygılı davranma” başlıklı iki küme; namuslu erkek sosyal temsilleri içinde ise hem diğerini gözetmekle hem de diğerlerine saygılı olmakla bağlantılı içeriklerin birlikte olduğu bir küme oluşmuştur. Bu kümelerin içerikleri incelendiğinde, “merhametli”, “adil”, “hoşgörülü”, “saygılı” sıfatlarını içerdikleri görülür. Bu sıfatların her biri, kişiler arası

ilişkilerde ahlaki olmanın göstergesidir (Cesur, Tepe, Piyale, Sunar ve Biten, 2020). Ek olarak, namuslu kadın sosyal temsili-nde “diğerlerine karşı saygılı davranma” kümesi içinde “hanımefendi” ve “nazık” sıfatları; “diğerini gözetme” kümesi içinde “sorumluluk sahibi” ve “mütevazı” sıfatları yer almıştır. Ülkemizde “hanımefendi” ve “nazık” sıfatları sıklıkla kadınları nitelendirirken kullanıldığından, bu ikisinin namuslu kadına özgü sosyal temsil içerikleri arasında yer alıp namuslu erkeğe özgü olanlar arasında yer almayışı şaşırtıcı değildir. Sakallı-Uğurlu ve arkadaşlarının (2021) çalışmasında da “nazık” sıfatı, sadece bekâr kadınlarla ilintilendirilmiş bir özellik olarak belirmiştir. Namuslu kadına özgü sosyal temsil içeriklerinin “diğerini gözetme” kümesindeki içeriklerden biri olan “sorumluluk sahibi olma”, Sakallı-Uğurlu ve arkadaşlarının (2021) çalışmasında evli kadınlara yönelik bir kalıp yargı olarak ve “cinsiyet rolleri” teması altındaki “ev işlerini düzenleyici” alt temasında belirmiştir. Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, namuslu bir kadından diğerini gözetme ve diğerlerine karşı saygılı olmasının beklendiği ve bu beklentiye karşılık için de hem genel ahlaki özelliklere (adil, hoşgörülü gibi) sahip olması, hem de ev yaşamının düzenini sağlamaya yönelik sorumluluklarını alçakgönüllülikle yerine getirmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Namuslu erkeklerden de diğerini gözetmesi ve diğerlerine karşı saygılı davranması beklenmektedir, ancak bulgulara göre, bu beklentiye karşılık için sahip olmaları gereken özellikler farklıdır: “ağırbaşlı” ve “sevgi dolu” olmaları gerekmektedir. “Sevgi dolu” özelliğinin, namuslu kadın sosyal temsili- nin kümeleri içinde yer almamışken, namuslu erkek sosyal temsili- nin içinde yer alması şaşırtıcıdır, çünkü “sevgi dolu,” sevecenlik kalıp yargısı boyutuna ait bir özelliktir ve sevecenlik kalıp yargıları, genellikle kadın olmakla ilişkilendirilir (Budziszewska, Hansen ve Bilewicz, 2014; Ebert, Steffens ve Kroth, 2014). Öte yandan, toplulukçu kültürlerde diğerleriyle olumlu ilişkiler sürdürmek ve uyumlu olmak kadın-erkek tüm topluluk üyelerinde değer verilen birer özelliktir. Mevcut çalışmada sevgi dolu olmanın namuslu erkeği tanımlayan bir özellik olarak elde edilmesi, toplulukçu kültürel eğilimlerle açıklanabilir. Daha önce Sakallı-Uğurlu ve arkadaşlarının (2018) Türkiye’de kadın ve erkeklerle yönelik kalıp yargı içeriklerine dair çalışmasında “duygusal” sıfatının kadınların yanı sıra erkekleri de tanımlamada en çok kullanılan sıfatlar arasında yer almış olması ile mevcut çalışmada namuslu erkekleri tanımlamada “sevgi dolu” sıfatının uygun görülmesi birbirini destekleyici niteliktedir. Erkeğin sevecenlik kalıp yargısıyla tanımlanmasının iç grup bağlarına önem verme anlamına gelen “toplulukçuluk” değeriyle ve statü, başarı, güç gibi özelliklere önem verme anlamındaki “erillik” değeriyle pozitif yönde ilişkili olduğunu gösteren bir çalışma mev-

cuttur (Kaşdarma, 2023). Bu bulgular, toplulukçuluk düzeyi yüksek olan Türkiye gibi ülkelerde, erkeği yalnızca erkeksi özelliklerle değil aynı zamanda sevecenlikle ilintili özelliklerle de tanımlamanın, erkeğin toplumsal statüsüne katkı sağladığı şeklinde açıklanmıştır. İlgili bulgulardan hareketle, sevecenlik kalıp yargısının bir içeriği olarak “sevgi dolu” özelliği, hem “namuslu erkek” olmanın bir gerekliliği, hem de erkeğin toplumsal statüsüne hizmet edici işleve sahip unsurlardan birisi olarak yorumlanabilir.

Kümeleme analizi sonucunda, namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsilinin her ikisinde de “saygınlık” olarak isimlendirdiğimiz birer küme elde edilmiştir. Ancak namuslu kadın ile namuslu erkek sosyal temsilleri altındaki saygınlık kümelerinde ortak olan tek bir içerik vardır: “edepli”. Namuslu kadın sosyal temsillerindeki “saygınlık” kümesinde, “edeplinin” yanı sıra “güvenilir” sıfatı yer almıştır. Güvenilir olmak, kişiler arası ilişkilerin devamlılığı açısından gerekli görülen temel bir ahlaki özelliktir (Cesur ve ark., 2020). Namuslu erkek sosyal temsillerindeki “saygınlık” kümesinde ise, “edeplinin” yanı sıra “onurlu” ve “dindar” yer almıştır. Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğüne (2023) göre onur, “insanın kendine karşı duyduğu saygı, şeref, öz saygı, haysiyet, izzetinesis” anlamına gelir. Daha önceki bazı çalışmalar da, erkekten beklenen temel bir özelliğin, yüksek öz-saygı olduğunu ortaya koymuştur (Levant ve Richmond, 2008; Luyt, 2018; Thompson ve ark., 1992). Bu bulgular ışığında değerlendirildiğinde, “onurlu” sıfatının, namuslu erkek sosyal temsilerindeki “saygınlık” kümesinin bir elemanı olarak belirmesi şartıcı değildir. Aynı kümede “dindar” sıfatının da belirmiş olması ise, İslam öğretilerinin yüksek düzeyde benimsendiği toplumumuzda diğerleri tarafından saygı gören namuslu bir erkek olmak için dindar olmanın önem taşıdığına işaret etmektedir.

Kümeleme analizi bulgularının dikkat çekici bir başka bulgusu, namuslu erkek temsilerinde “eşe verilen değer” başlıklı bir kümenin ortaya çıkıp namuslu kadın temsilerinde buna karşılık gelen bir kümenin elde edilmemesidir. Bu kümede “eşini aldatmayan”, “empati kurabilen” ve “şerefli” özellikleri yer almaktadır. Önceki çalışmalarda genellikle namus toplamlarında erkeğin namusunun, eşinin sadakatsizliğini önlemekle bağlantısı üzerinde durulsa da, mevcut çalışmanın bu bulgusu, namuslu erkeğin, sadece aldatılmayan değil, aldatmayan olmasıyla da ilintili olduğunu göstermektedir. “Eşini aldatmayan” ve “empati kurabilen” özelliklerinin aynı kümede birlikte yer alması, erkeğin eşini aldatmamasının, aldatılmış olmanın nasıl bir acı yaşatacağını takdir edebiliyor olmasıyla ilişkili görüldüğünü düşündürmektedir. Bu bulgu, cinsel sadakatsizliğin, empati yoksunluğu ile ilişkilendirildiği (Shimberg, Jo-

sepg ve Grace, 2016) ve düşük empati ile sadakatsizlik arasındaki ilişkinin sadece erkeklerde ilişkili bulunduğu (McNulty ve Wildman, 2014) şeklindeki önceki çalışma bulgularıyla tutarlıdır. Kümedeki üçüncü içerik, “şereflidir”. Şerefin Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğündeki (2023) tanımı “Başkasının, birine gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, onur” şeklindedir. O halde bu bulgu, bir erkeğin, eşiyile empati kurup onu aldatmaktan geri durmak suretiyle eşinin ve diğer kişilerin gözünde değer ve saygı kazanacağına ve bu sayede onu “namuslu bir erkek” olarak tanımlamanın mümkün olacağına işaret etmektedir.

Değinilmesi gereken bir diğer bulgu, erkek sosyal temsillerinin “eş rolü” başlıklı tematik kümesi altında yer alan iki içeriktir: “güvenilir” ve “eşine sadık”. Namuslu erkek sosyal temsillerinin, “eşe verilen değer” ve “eş rolü” olarak adlandırılan iki farklı tematik küme içermesi ve anlamları birbirine çok yakın görünen “eşini aldatmayan” ile “eşine sadık” sıfatlarının bu iki kümeye dağılmış olması, ilk bakışta anlaşılması zor gözükmektedir. Bizim yorumumuz, “eşe verilen değer” başlığı altındaki “eşini aldatmayan” sıfatının cinsel anlamda sadakati ifade ettiği ve aynı başlık altındaki diğer sıfatların da cinsel sadakatle ilişkili olarak değerlendirilmesi gerektiği (örn., “empati kurabilen,” aldatılan eşle empati kurabilmek olarak ve “şerefli,” eşini aldatarak şerefini kaybetmekten geri durmak olarak); oysaki “eş rolü” temasının, erkeğin eşine karşı daha genel sorumluluklarını kapsadığı şeklindedir. “Eş rolü” teması altındaki “güvenilir”, sadece cinsel sadakatsizliğin yokluğu değil, aynı zamanda insan olarak güvenilir olmak anlamına da geliyor olabilir. Her tür konuda doğru yolu izlemek ve yalan söylememek, sözünde durmak, borcunu ödemek, sorumluluklarını aksatmamak... gibi çok çeşitli anlamlar kast edilmiş olması mümkündür. Benzer şekilde, “eşine sadık” olmak da eşine sadece cinsel açıdan bağlı kalmak değil, yanı sıra zor durumlarda onun yanında olmak ve eş olmaktan kaynaklanan her tür sorumluluğunu yerine getirmek anlamını ifade ediliyor olabilir. Nitekim Güncel Türkçe Sözlüğü (2023) göre “sadık” kelimesinin birinci anlamı “doğru, gerçektir.” “Sadakat” kelimesi ise “içten bağlılık” ve “sağlam, güçlü dostluk” olarak tanımlanmıştır, yani cinsel açıdan bağlılık göstermekten çok daha genel bir anlam taşımaktadır.

Cinsiyet kalıp yargılarına ilişkin çalışmalarda ortaya atılan bir sav, kadınların kendi dışındaki kişilerle ilgilenme, onlarla bağlantılı olma, onlara yönelik hizmet üretme ve kendini onlara ifade edebilme gibi ilişkisel özellikleri sergilerken, erkeklerin ise kendini kabul ettirme, kendini geliştirme, kendinden emin olma ve başarı odaklı olma gibi bireysel özellikleri daha çok sergiledikleri yönündedir (Sakallı, 2019). Namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsillerinin karşılaştırıldığı mevcut

çalışmada da, bununla uyumlu bazı sonuçlar elde edilmiştir. Namuslu kadın temsili ya diğerleriyle bağlantılarını ortaya koyan (örn., becerikli, görgülü, iyi anne) ya da cinsel açıdan saf oluşlarını gösteren özellikler (iffetli, terbiyeli) içermektedir. Oysaki namuslu erkek temsili içeriklerinin bir kısmı, bireysel özelliklerdir (örn., çalışkan, onurlu, şerefli). Diğer bir kısmı ise, diğerleriyle bağlantılarını ortaya koyan bazı özelliklerdir (örn., vatansever, ailesine bağlı, empati kurabilen).

Mevcut çalışmanın bulguları iki farklı analiz yöntemiyle –prototip analizi ve kümeleme analizi– elde edilmiştir. İki analizin sonuçları genel itibarıyla birbiriyle uyumlu olmakla birlikte, bazı açılardan farklılıklarının olduğuna da dikkati çekmek gerekir. Örneğin, prototip analizlerinin sonucunda, namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsillerinin her ikisinin de merkezi çirkinde “dürüst” ve “ahlaklı” sıfatları belirlediği halde, kümeleme analizlerinin sonucunda oluşan tematik kümelerin hiçbirinde bu iki sıfat yer almamıştır. Bu iki sıfat, en genel ahlak özelliklerini ifade etmektedir, dolayısıyla, dürüst ve ahlaklı olmanın, namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsillerine uygulanan kümeleme analizlerinde ortaya çıkan tüm tematik kategorilerle (saygınlıkla, eş rolüyle, kadınlık/erkeklik rolüyle, diğerlerini gözetmek ve diğerlerine karşı saygılı davranmakla, eşe verilen değerle) eşit derecede ilişkili olduklarını düşünmek mümkündür. Tek bir tematik kümeyle özel olarak yerleştirilemeyecek kadar genel anlamlar içerdiklerinden ötürü, kümelerin dışında kalmış olabilirler.

Mevcut çalışmanın bir sınırlılığı, verilerin ağırlıklı olarak Doğu Anadolu Bölgesinde ikamet eden katılımcılardan toplanmasıdır. Türkiye’nin farklı bölgelerinden katılımcılarla çalışmalar yapılması halinde ülkedeki namuslu erkek ve namuslu kadın sosyal temsillerine dair daha zengin ve çeşitli veri elde edilmesi, bu kavramların ülkemizdeki algılanışında nasıl bir çeşitlilik olduğunun gözlenmesi ve incelenmesi mümkün olacaktır. Sosyal temsillerin zaman içerisinde değişim göstermesi mümkün olduğundan (Moscovici, 1981), ileride, belirli zaman aralıklarıyla namuslu kadın ve namuslu erkek temsillerine dair yeniden veri toplanarak bu temsillerde zaman içindeki değişimin incelendiği çalışmalar yapılabilir.

Çalışmanın ilgili alana iki tür katkısı olacağını öngörmek mümkündür. Bu çalışmada namuslu erkek ve namuslu kadın kavramlarının içerikleri incelenmiştir. Daha önce Türkiye’de katılımcılardan bir kadını ve bir erkeği (Sakallı-Uğurlu ve ark., 2018), evli ve bekâr bir kadını ve bir erkeği (Sakallı-Uğurlu ve ark., 2021), ahlaklı bir kadını ve erkeği (Cross ve ark., 2014) ve namuslu bir kişiyi (Başoğlu, 2014; Doğan, 2014; Günindi-Ersöz, 2016; Kalav, 2015) tanımlayan özelliklerin sorulduğu çalışmalar yapılmış olmakla beraber, namuslu

bir kadının ve namuslu bir erkeğin özelliklerinin serbest çağrışımla katılımcılardan istendiği bir çalışma yapılmamıştır. Her ne kadar ahlak ve namus birbirleri ile yakından ilintili kavramlar olsalar da, bu iki kavramın toplumsal işlevinin birebir aynı olmadığına dikkat çeken araştırmacılar vardır (Handfield ve Thrasher, 2019; Uskul ve Cross, 2019). Benzer şekilde, her ne kadar namusun cinsiyetten bağımsız bir boyutu olsa da, kadına ve erkeğe özgü boyutları da vardır (Rodriguez Mosquera, 2011). Bunlardan ötürü, namuslu kadın ile namuslu erkeğin bağımsız iki sosyal obje olarak mevcut çalışmada incelenmesi, namusu ve namustaki cinsiyet ayrımını kavramaya katkı sunmaktadır. Mevcut çalışmada, namusun cinsiyete özgü özelliklerinin olduğuna dair kanıtların yanı sıra cinsiyetler arasında örtüşen özelliklerinin de olduğuna ve bunların genel ahlak özellikleri olduğuna dair bulgular elde edilmiştir. İleride, ahlaklı kadın ve ahlaklı erkek kavramlarına ilişkin de bir sosyal temsil çalışması yapılabilir; ahlaklı kadın/erkek ve namuslu kadın/erkek kavramları karşılaştırmalı olarak incelenebilir ve böylelikle hem namus/ahlak ayrımını hem de ahlakın ve namusun cinsiyete özgü yönlerini daha iyi anlamak mümkün olabilir.

Kaynaklar

- Abric, J. C. (1993). Central system, peripheral system: their functions and roles in the dynamics of social representations. *Papers on Social Representations*, 2, 75-78.
- Aslani, S., Ramirez-Marin, J., Semnani-Azad, Z., Brett, J. M. ve Tinsley, C. (2013). Dignity, face, and honor cultures: Implications for negotiation and conflict management. M. Olekalns & W.L. Adair (Ed.), *Handbook of research on negotiation* içinde (249-282). United Kingdom: Edward Elgar Publishing.
- Augoustinos, M. ve Walker, I. (1998). The construction of stereotypes within social psychology: From social cognition to ideology. *Theory & Psychology*, 8(5), 629-652. doi: 10.1177/0959354398085003
- Barnes, C. D., Brown, R. P. ve Osterman, L. L. (2012). Don't tread on me: Masculine honor ideology in the US and militant responses to terrorism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(8), 1018-1029. doi: 10.1177/014616721244338
- Basu, S., Zuo, X., Lou, C., Acharya, R. ve Lundgren, R. (2017). Learning to be gendered: Gender socialization in early adolescence among urban poor in Delhi, India, and Shanghai, China. *Journal of Adolescent Health*, 61(4), S24-S29. doi: 10.1016/j.jadohealth.2017.03.012
- Başoğlu, G. S. (2014). *Türkiye'de iktidar ilişkileri açısından namus kavramsallaştırması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bosson, J. K. ve Vandello, J. A. (2011). Precarious manhood and its links to action and aggression. *Current Directions in Psychological Science*, 20(2), 82-86. doi: 10.1177/0963721411402669
- Broverman, I. K., Vogel, S. R., Broverman, D. M., Clarkson, F. E. ve Rosenkrantz, P. S. (1972). Sex-role stereotypes: A current appraisal. *Journal of Social Issues*, 28(2), 59-78. doi: 10.1111/j.1540-4560.1972.tb00018.x
- Budziszewska, M., Hansen, K. ve Bilewicz, M. (2014). Backlash over gender-fair language: The impact of feminine job titles on men's and women's perception of women. *Journal of Language and Social Psychology*, 33(6), 681-691. doi: 10.1177/0261927X14544371
- Burr, V. (2012). *Sosyal inşacılık* (Arkonacı, S. Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Caffaro, F., Ferraris, F. ve Schmidt, S. (2014). Gender differences in the perception of honour killing in individualist versus collectivistic cultures: Comparison between Italy and Turkey. *Sex Roles*, 71(9), 296-318. doi: 10.1007/s11199-014-0413-5
- Cesur, S., Tepe, B., Piyale, Z. E., Sunar, D. ve Biten, A. F. (2020). "Bana göre" ahlak: sıradan insanın ahlaki kavramsallaştırması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 23(45), 115-138, doi: 10.31828/tpy1301996120200219m000021
- Ceylan, S., Doğulu, C. ve Akbaş, G. (2016). Namus adına kadına yönelik şiddete dair sosyal temsiller: Karma yöntemli bir çalışma. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19, 50-60.
- Chartier, J. F. ve Meunier, J. G. (2011). Text mining methods for social representation analysis in large corpora. *Papers on Social Representations*, 20(2), 1-47.
- Chaves, M. M. N., dos Santos, A. P. R., dos Santos, N. P. ve Larocca, L. M. (2017). Use of the software IRAMUTEQ in qualitative research: An experience report. A. P. Costa, L. P. Reisdé, F. N. Sousa, A. Moreira ve D. Lamas (Ed.), *Computer supported qualitative research* içinde (39-48). New York: Springer Publishing.
- Condor, S. ve Gibson, S. (2007). 'Everybody's entitled to their own opinion': Ideological dilemmas of liberal individualism and active citizenship. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 17(2), 115-140. doi: 10.1002/casp.885
- Constantin, A. ve Voicu, M. (2015). Attitudes towards gender roles in cross-cultural surveys: Content validity and cross-cultural measurement invariance. *Social Indicators Research*, 123, 733-751. doi: 10.1007/s11205-014-0758-8
- Cross, S. E., Uskul, A. K., Gerçek-Swing, B., Sunbay, Z., Alözkan, C., Günsoy, C., ... ve Karakitapoğlu-Aygün, Z. (2014). Cultural prototypes and dimensions of honor. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40(2), 232-249. doi: 10.1177/0146167213510323
- Çoyamak, A. (2020). Functions of social representations in honour violence: The "Other East" as responsible. *Social Justice Research*, 33(3), 284-307. doi: 10.1007/s11211-020-00349-6
- Dany, L., Urdapilleta, I. ve Monaco, G. L. (2015). Free associations and social representations: some reflections on rank-frequency and importance-frequency methods. *Quality & Quantity*, 49(2), 489-507. doi: 10.1007/s11135-014-0005-z
- deRosa, A. S., Bocci, E. ve Dryjanska, L. (2018). The generativity and attractiveness of Social Representations Theory from multiple paradigmatic approaches in various thematic domains. *Papers on Social Representations*, 27(1), 1-35.
- Dilmaç, J. A. (2014). "Our" honor and "their" honor: The case of honor killings in Turkey. M. T. Segal ve V. Demos (Ed.), *Gendered perspectives on conflict*

- and violence: Part B içinde (251-274). United Kingdom: Emerald Group Publishing Limited.
- Doğan, R. (2014). Different cultural understandings of honor that inspire killing: An inquiry into the defendant's perspective. *Homicide Studies*, 18(4), 363-388. doi: 10.1177/1088767914526717
- Doise, W., Clemence, A. ve Lorenzi-Cioldi, F. (1993). *The quantitative analysis of social representations*. Routledge.
- Eagly, A. H. ve Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American Psychologist*, 54(6), 408-423. doi: 10.1037/0003-066X.54.6.408
- Eastwick, P. W., Eagly, A. H., Glick, P., Johannesen-Schmidt, M. C., Fiske, S. T., Blum, A. M., ... ve Volpato, C. (2006). Is traditional gender ideology associated with sex-typed mate preferences? A test in nine nations. *Sex Roles*, 54, 603-614. doi: 10.1007/s11199-006-9027-x
- Ebert, I. D., Steffens, M. C. ve Kroth, A. (2014). Warm, but maybe not so competent? Contemporary implicit stereotypes of women and men in Germany. *Sex Roles*, 70, 359-375.
- Ellemers, N. (2018). Gender stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 69, 275-298.
- Farr, R. M. (1993). Common sense, science and social representations. *Public Understanding of Science*, 2(3), 189-204, doi: 10.1088/0963-6625/2/3/001
- Fiske, A. P., Kitayama, S., Markus, H. R. ve Nisbett, R. E. (1998). The cultural matrix of social psychology. D. T. Gilbert, S. T. Fiske ve G. Lindzey (Ed.), *The handbook of social psychology* içinde (915-981). United States: McGraw-Hill.
- Gallen, C., Pantin-Sohier, G. ve Peyrat-Guillard, D. (2019). Cognitive acceptance mechanisms of discontinuous food innovations: The case of insects in France. *Recherche et Applications en Marketing (English Edition)*, 34(1), 48-73. doi: 10.1177/2051570718791785
- Glick, P., Sakallı-Uğurlu, N., Akbaş, G., Orta, I. M. ve Ceylan, S. (2016). Why do women endorse honor beliefs? Ambivalent sexism and religiosity as predictors. *Sex Roles*, 75, 543-554.
- Greenstein, T.N. (1996). Gender ideology and perceptions of the fairness of the division of household labor: Effects on marital quality. *Social Forces*, 74(3), 1029-1042. doi: 10.1093/sf/74.3.1029
- Günindi-Ersöz, A. (2016). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. Anı Yayınevi, Ankara.
- Haj-Yahia, M. M. (1998). Beliefs about wife beating among Palestinian women: The influence of their patriarchal ideology. *Violence Against Women*, 4(5), 533-558. doi: 10.1177/1077801298004005002
- Handfield, T. ve Thrasher, J. (2019). Two of a kind: Are norms of honor a species of morality? *Biology & Philosophy*, 34(3), 39. doi: 10.1007/s10539-019-9693-z
- Hofstede, G. (1983). The cultural relativity of organizational practices and theories. *Journal of International Business Studies*, 14(2), 75-89.
- Kalay, A. (2015). *Değişen ve dönüşen sosyal bir olgu olarak namus ve toplumsal cinsiyet*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kancı, D. (2013). Cumhuriyetin ilk yıllarından bugünlere ders kitaplarında kadınlık ve erkeklik kurguları. Mutluer, N. (Ed.), *Cinsiyet halleri: Türkiye'de toplumsal cinsiyetin keşif sınırları* içinde (88-102). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Kandiyoti, D. (2016). Modernin cinsiyeti: Türk modernleşmesi araştırmalarında eksik boyutlar. Bozdoğan, S. ve Kasaba, R. (Ed.), *Türkiye'de modernleşme ve ulusal kimlik* içinde (115-134). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kaşdarma, E. (2023). Değerler ile Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Geleneksel Tutum Arasındaki İlişkide Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarının Aracı Etkisi. *Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies*, 24(1), 27-54.
- Kim, Y. H., Cohen, D. ve Au, W. (2010). The jury and abjuration of my peers: The self in face and dignity cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98, 904-916. doi:10.1037/a0017936
- Kulwicki, A. D. (2002). The practice of honor crimes: A glimpse of domestic violence in the Arab world. *Issues in Mental Health Nursing*, 23(1), 77-87. doi: 10.1080/01612840252825491
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Leung, A. K. Y. ve Cohen, D. (2011). Within-and between-culture variation: individual differences and the cultural logics of honor, face, and dignity cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(3), 507-526. doi: 10.1037/a0022151
- Levant, R. F. ve Richmond, K. (2008). A review of research on masculinity ideologies using the Male Role Norms Inventory. *The Journal of Men's Studies*, 15(2), 130-146. doi: 10.3149/jms.1502.130
- Levin, S., Roccas, S., Sidanius, J. ve Pratto, F. (2015). Personal values and intergroup outcomes of concern for group honor. *Personality and Individual Differences*, 86, 374-384. doi: 10.1016/j.

- paid.2015.06.047
- Luyt, R. (2018). Masculinities representations inventory (MRI, English version): A measure of gender (re) presentation. *The Journal of Men's Studies*, 26(2), 157-183. doi: 10.1177/1060826517736781
- Mahalik, J. R., Locke, B. D., Ludlow, L. H., Diemer, M. A., Scott, R. P., Gottfried, M. ve Freitas, G. (2003). Development of the conformity to masculine norms inventory. *Psychology of Men & Masculinity*, 4(1), 3-25. doi: 10.1037/1524-9220.4.1.3
- Markus, H. R. ve Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224-253.
- Martin, R. C. (2004). *Encyclopedia of Islam and the Muslim world*. United States: Thomson Gale.
- McNulty, J. K. ve Widman, L. (2014). Sexual narcissism and infidelity in early marriage. *Archives of Sexual Behavior*, 43, 1315-1325. doi: 10.1007/s10508-014-0282-6
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook*. Los Angeles: Sage.
- Monaco, G., Piermatteo, A., Rateau, P. ve Tavani, J. L. (2016). Methods for studying the structure of social representations: A critical review and agenda for future research. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 47(3), 306-331. doi: 10.1111/jtsb.12124
- Moreno, X., Sánchez, H., Huerta, M., Albala, C. ve Márquez, C. (2016). Social representations of older adults among Chilean elders of three cities with different historical and sociodemographic background. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 31, 115-128. doi: 10.1007/s10823-016-9288-y
- Moscovici, S. (1981). On social representations. J. P. Forgas (Ed.), *Social cognition: Perspectives on everyday understanding* içinde (181-209). The Hague: Nijhoff
- Moscovici, S. (1988). Notes towards a description of social representations. *European Journal of Social Psychology*, 18(3), 211-250. doi: 10.1002/ejsp.2420180303
- Moscovici, S. (1994). Social representations and pragmatic communication. *Social Science Information*, 33(2), 163-177. doi: 10.1177/053901894033002002
- Moscovici, S. ve Marková, I. (1998). Presenting social representations: A conversation. *Culture & Psychology*, 4(3), 371-410. doi: 10.1177/1354067X98004003
- Moss-Racusin, C. A., Phelan, J. E. ve Rudman, L. A. (2010). When men break the gender rules: status incongruity and backlash against modest men. *Psychology of Men & Masculinity*, 11(2), 140-151.
- Pimental, E. E. (2006). Gender ideology, household behavior, and backlash in Urban China. *Journal of Family Issues*, 27, 341-365. doi: 10.1177/0192513X05283507
- Quenza, C. J. P. (2005). On the structural approach to social representations. *Theory & Psychology*, 15(1), 77-100. doi: 10.1177/0959354305049746
- Rodriguez Mosquera, P. M. (2011). Masculine and feminine honor codes. *Revista de Psicología Social*, 26(1), 63-72. doi: 10.1174/021347411794078499
- Rodriguez Mosquera, P. M. (2013). In the name of honor: On virtue, reputation and violence. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16(3), 271-278. doi: 10.1177/1368430212472590
- Rodriguez Mosquera, P. M. (2016). On the importance of family, morality, masculine, and feminine honor for theory and research. *Social and Personality Psychology Compass*, 10(8), 431-442. doi: 10.1111/spc3.12262
- Rudman, L. A. ve Phelan, J. E. (2008). Backlash effects for disconfirming gender stereotypes in organizations. *Research in Organizational Behavior*, 28, 61-79. doi: 10.1016/j.riob.2008.04.003
- Sakallı, N. (2019). "Erkek" olmak ya da olmamak: Sosyal psikolojik açıdan erkeksilik/erkeklik çalışmaları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 22(44), 52-76. doi: 10.31828/tpy1301996120190516m000014
- Sakallı-Uğurlu, N. ve Akbaş, G. (2013). Namus kültürlerinde "namus" ve "namus adına kadına şiddet": sosyal psikolojik açıklamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(32), 76-91.
- Sakallı-Uğurlu, N., Türkoğlu, B. ve Kuzlak, A. (2018). How are women and men perceived? structure of gender stereotypes in contemporary Turkey. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 6(13), 309-336. doi: 10.7816/nesne-06-13-04
- Sakallı Uğurlu, N., Türkoğlu, B., Kuzlak, A. ve Gupta, A. (2021). Stereotypes of single and married women and men in Turkish culture. *Current Psychology*, 40, 213-225. doi: 10.1007/s12144-018-9920-9
- Sarrica, M., Mingo, I., Mazzara, B. ve Leone, G. (2016). The effects of lemmatization on textual analysis conducted with IRaMuTeQ: results in comparison. *13ème Journées internationales d'Analyse statistique des Données Textuelles, Nice*.
- Seo, Y. J., Cheah, C. S. ve Cho, H. S. (2020). The gender ideology of 'Wise Mother and Good Wife' and Korean immigrant women's adjustment in the

- United States. *Nursing Inquiry*, 27(4), e12357. doi: doi.org/10.1111/nin.12357
- Sever, A. ve Yurdakul, G. (2001). Culture of honor, culture of change: A feminist analysis of honor killings in Turkey. *Violence against Women*, 7, 964-998. doi: 10.1177/10778010122182866
- Shimberg, J., Josephs, L. ve Grace, L. (2016). Empathy as a mediator of attitudes toward infidelity among college students. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 42(4), 353-368. doi: 10.1080/0092623X.2015.1053019
- Singleton, R., Sabben, G. ve Winskell, K. (2021). The spectrum of sexual transaction: representations in young Africans’ HIV-themed creative narratives. *Culture, Health & Sexuality*, 23(6), 740-756. doi: 10.1080/13691058.2020.1727568
- Souza, M. A. R. D., Wall, M. L., Thuler, A. C. D. M. C., Lowen, I. M. V. ve Peres, A. M. (2018). The use of IRAMUTEQ software for data analysis in qualitative research. *Revista da Escola de Enfermagem da USP*, 52, 1-7. doi: 10.1590/S1980-220X2017015003353
- Spence, J. T., Helmreich, R. L. ve Holahan, C. K. (1979). Negative and positive components of psychological masculinity and femininity and their relationships to self-reports of neurotic and acting out behaviors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(10), 1673-1682. doi: 10.1037/0022-3514.37.10.1673
- Thompson, E. H. ve Pleck, J. H. (1986). The structure of male role norms. *American Behavioral Scientist*, 29(5), 531-543. doi: 10.1177/00027648602900500
- Thompson, E. H., Pleck, J. H. ve Ferrera, D. L. (1992). Men and masculinities: Scales for masculinity ideology and masculinity-related constructs. *Sex Roles*, 27, 573-607.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. (2023). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (02.02.2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.)
- Uskul, A. K. ve Cross, S. E. (2019). The social and cultural psychology of honour: What have we learned from researching honour in Turkey?. *European Review of Social Psychology*, 30(1), 39-73.
- Uskul, A. K., Cross, S. E., Gunsoy, C. ve Gul, P. (2019). Cultures of honor. S. Kitayama ve D. Cohen (Ed.), *Handbook of cultural psychology* içinde (793-821). New York: The Guilford Press.
- Uyheng, J. ve Montiel, C. J. (2020). Cognitive polyphasia in a global south populist democracy: mapping social representations of Duterte’s regime in the Philippines. *Journal of Social and Political Psychology*, 8(1), 30-52. doi: 10.5964/jsp.p.v8i1.1119
- Vandello, J. A. ve Cohen, D. (2003). Male honor and female fidelity: implicit cultural scripts that perpetuate domestic violence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(5), 997. doi: 10.1037/0022-3514.84.5.997
- Vandello, J. A. ve Cohen, D. (2008). Culture, gender, and men’s intimate partner violence. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(2), 652-667. doi: 10.1111/j.1751-9004.2008.00080.xf
- Vandello, J. A., Cohen, D., Grandon, R. ve Franiuk, R. (2009). Stand by your man: Indirect prescriptions for honorable violence and feminine loyalty in Canada, Chile, and the United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 40(1), 81-104. doi: 10.1177/0022022108326194
- Vandello, J. A., Cohen, D. ve Ransom, S. (2008). US Southern and Northern differences in perceptions of norms about aggression: Mechanisms for the perpetuation of a culture of honor. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 39(2), 162-177. doi: 10.1177/0022022107313862
- Van Osch, Y. ve Ermers, R. (2019). To a more systematic approach of studying honor and honor-related violence: Relating dishonor to an immoral reputation. <https://osf.io/2a3cr/>
- Willott, S. ve Griffin, C. (2004). Redundant men: Constraints on identity change. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 14, 53-69. doi: 10.1002/casp.762
- Winegard, B. M., Winegard, B. ve Geary, D. C. (2014). Eastwood’s brawn and Einstein’s brain: An evolutionary account of dominance, prestige, and precarious manhood. *Review of General Psychology*, 18(1), 34-48.
- Wu, K., Chen, C. ve Greenberger, E. (2019). Nice guys and gals can finish first: Personality and speed-dating success among Asian Americans. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36(8), 2507-2527. doi: 10.1177/0265407518790103
- Yalım, Ö. (2006). *Türkçe’de yakın ve karşıt anlamlılar sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi.

Ek-1/Appendix-1. Araştırmada Kullanılan Ölçüm Araçları / Measurement Tools Used in the Study
Demografik Bilgi Formu/ Demographic Information Form

1) Cinsiyetiniz ()Kadın ()Erkek

2) Yaşınız _____

3) **Öğrenci iseniz,**

Bölümünüz: _____

Öğrenci değilseniz,

Mesleğiniz? _____

4) Eğitim durumunuz?

()Bir diplomam yok ()İlkokul ()Ortaokul ()Lise ()Üniversite ()Lisansüstü

5) Doğum Yeriniz? _____

6) Şu an ikamet ettiğiniz şehir? _____

7) En uzun süre ikamet ettiğiniz yerleşim birimini işaretleyiniz:

()Köy ()İlçe ()Şehir ()Büyükşehir

8) Medeni durumunuz?

()Evli ()Boşanmış ()Ayrı yaşıyor ()Eşim vefat etti ()Hiç evlenmedim

9) Türkiye'deki sosyal ve ekonomik yapılanmayı, en alt düzeyi 1. ve en üst düzeyi 7. basamağı olan bir merdiven olarak hayal ediniz. Buna göre, lütfen sosyal ve ekonomik refah durumunuzu düşünerek, hangi basamakta bulunduğunuzu işaretleyiniz.

()1. basamak

()2. basamak

()3. basamak

()4. basamak

()5. basamak

()6. basamak

()7. basamak

Namuslu Kadına ve Namuslu Erkeğe Yönelik Sosyal Temsil Çalışması Form Örneği/ An Example of the Social Representation Form for Honorable Woman and Honorable Man

İnsanların bazı özellikleri hakkında düşünüldüğünde, birtakım insani sıfatlar kullanılmaktadır.

Örneğin, sanatçı denilince deli dolu, sorumsuz, rahat, konuşkan, sıradan olmayan gibi sıfatlar aklınıza geliyor olabilir.

Lütfen, namuslu bir erkek/kadın denilince aklınız ilk gelen **5 sıfatı** aşağıda bırakılan boşluğa yazınız.

.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

Lütfen yukarıda yazdığınız sıfatları, bu sıfatların yanında yer alan kutucuklara önem sırasına göre diziniz.
1: en önemli, 5: en az önemli gördüğünüz sıfat olmalıdır.

Extended Summary

Examining the Social Representations of “Honorable Woman” and “Honorable Man”

Ezgi Kaşdarma¹

Leman Pınar Tosun²

Examining the Social Representations of “Honorable Woman” and “Honorable Man”

The concept of “honor” plays an essential role in the social life in various regions of the world, and its meaning may vary depending on whether the honor of a woman or a man is in question. In Turkey and other honor cultures, “honor” is considered an innate characteristic that people are expected to protect during their lives actively (Sever & Yurdakul, 2001). The discourse studies carried out in Turkey have indicated that the perceived characteristics that constitute a woman’s honor versus a man’s honor are different (Başoğlu 2014; Doğan, 2014; Gunindi-Ersöz 2016; Kalav, 2015). Those studies involved interviewing about the perceived meaning of honor and it was seen that people make gender-based distinctions in describing honor. The common characteristics of women perceived as honorable were being chaste, moral, traditional, shy, fragile, ladylike, innocent, not being open (in terms of clothing), and abstaining from sexual relationships outside marriage.

However, in those studies, the perceived characteristics of honorable men differed from those of honorable women and were mainly independent of sexuality. The characteristics attributed to honorable men were honesty and rectitudinous. In some studies, which examined the contents of gender stereotypes in Turkey, it was displayed that the adjectives associated with sexual purity -pure, shy, virgin- were stereotypically used only for describing women (Sakallı-Uğurlu, Türkoğlu, & Kuzlak, 2018; Sakallı-Uğurlu, Türkoğlu, Kuzlak, & Gupta, 2021).

The studies’ findings above provided valuable insights concerning gender differences about the meaning of honor. On the other hand, no empirical studies systematically compare the contents of stereotypes for “honor-

able woman” versus “honorable man.”

This study aimed to provide the overlapping and differentiating stereotype contents of an honorable woman versus an honorable man by using the social representation approach. In this approach, people are asked to write down evocations of the target concept, and based on the frequency and perceived importance of each evocation, “the central core” is found. Through a prototype analysis, the structural organization of the content of the target concept finds out. In this analysis, evocations distributed into four zones:

The most frequently mentioned and most important features regarding the concept place in the central core zone; the frequently mentioned but relatively less important features place in the first periphery zone, and the features with low frequency and low significance place in the second periphery zone; those with low frequency but high importance place in the contrasting elements zone (Dany, Urdapilleta, & Monaco, 2015).

Another analytical method used in social representation studies is cluster analysis (Chaves, dos Santos, dos Santosa, & Larocca, 2017). The main expectation in cluster analysis is to obtain heterogeneous clusters in which their express meanings differ. Therefore, it is expected that the contents in a cluster show semantic homogeneity and not include the same contents in different clusters (Doise, Clemence, & Lorenzi-Cioldi, 1993).

The present study aims to answer the following research questions:

R.Q.1: What elements are at the central core of the social representation of only “honorable woman” but not the “honorable man”?

R.Q.2: What elements are at the central core of the social representation of only the “honorable man” but not the “honorable woman”?

R.Q.3: What elements are at the central core of the social representations of both “honorable woman” and “honorable man”?

R.Q.4: What are the thematic clusters of the “honorable woman” social representation?

R.Q.5: What are the thematic clusters of the “honorable man” social representation?

R.Q.6: To what extent the thematic clusters of the social representations of “honorable woman” and “honorable man” similar and different?

Method

Participants

Data were collected from 157 participants (76 (48%) men, 81 (52%) women). 77 participants (49%) were university students, 80 participants (51%) were adults. 103 participants (66%) reside in Erzurum, and 53 (44%) reside in other cities in Turkey. Participants ages varied between 18 and 68; the mean age was 31.33 ($SD = 14.18$).

Measurements

Participants were given a Demographic Information Form and a single question for the evaluation of social representations of “honorable woman” and “honorable man” (see Appendix 1).

Procedure

Following the IRB approval, the data was collected in the university campuses and public areas by asking volunteer participants to complete a paper-and-pencil measurement tool.

Data Analysis

Two types of analysis were conducted: prototype analysis and cluster analysis. These analyzes were applied separately to the social representations of an honorable woman and man. IRAMUTEQ software was used for all analyses.

Results

Findings of the Prototype Analysis

Prototype analyses were conducted in order to answer R.Q.1 and R.Q.2. According to the results, the elements that were at the central core of the social representation of honorable women were the words honest, loyal to the partner, moral, chaste, reliable, well-mannered, decent, and domestic. The elements at the central core of the honorable man’s social representation were those words: honest, loyal to the partner, reliable, mor-

al, hardworking, domestic, well-mannered, never cheats his partner, and fair. “Chaste” and “decent” were the two words at the central core of the social representation of only “honorable woman” and not of “honorable man.” “Never cheats his partner,” “hardworking,” and “fair” were three words that were at the central core of the social representation of only the “honorable man,” but not of the “honorable woman. The elements which were common to both were “honest,” “loyal to the partner,” “reliable,” “moral,” “domestic,” and “well-mannered.”

Findings of the Cluster Analysis

Descending Hierarchical Classification Analysis was conducted to examine the structure of the honorable woman and man representations (R.Q.2, R.Q.3, and R.Q.4). The words provided by the participants were grouped by the IRAMUTEQ program using a complex algorithm that calculates the semantic similarities of words with each other, the frequency of each word, and the statistically significant contribution of words to clusters (Chaves et al., 2017).

According to the analysis results, the social representations of honorable women and honorable men were divided into five thematic clusters. The researchers named each of these clusters. In naming the clusters, the meanings of all the adjectives in the cluster were taken into account, but the first adjective in the set was given priority. The words that contribute to a cluster significantly (at the $p < .0001$ level) were considered to be an element of that cluster (Chaves et al., 2017). The thematic clusters of the “honorable woman” social representation were femininity roles, reputability, respectful behavior towards others, taking care of the other, and partner role. The thematic clusters of the “honorable man” social representation were masculinity roles, taking care of and respecting others, reputability, value given to the partner, and partner role.

The thematic clusters of the social representations of “honorable woman” and “honorable man” were compared. It was seen that the social representation of “honorable woman” has thematic clusters named “taking care of others” and “respect for others.” On the other hand, the social representation of “honorable man” has a cluster named “taking care and respect for others,” in which the two themes are joined. Those clusters involved some shared words such as “compassionate,” “respectful,” and “fair.”

Another common thematic cluster for the social representations of “honorable man” and “honorable woman” was “dignity.” The most representative elements of this thematic cluster were found to be “well-mannered,” “dignified,” and “religious” for the honorable man, “well-mannered,” and “reliable” for the honorable wom-

an. The “partner role” was another common thematic cluster. However, it was remarkable that the contents of this cluster were quite different for an honorable woman and man. For an honorable woman, this cluster included the words “domestic,” “adhering to customs and traditions,” “good mother,” and “faithful.” For an honorable man, however, this cluster included “reliable” and “loyal to the partner.” Also, the social representations of “an honorable woman” had a thematic cluster named “femininity roles,” while the social representations of “an honorable man” had a thematic theme of “masculinity roles,” and those two themes have content quite different from each other. “Skillful,” “decent,” “cultivated,” “altruistic,” and “chaste” were the words in the “femininity roles” cluster whereas “hardworking,” “domestic,” “patriotic,” “breadwinner,” “never annoy women with his behavior” and “never lie” were the words in the “masculinity roles” cluster. Another thematic cluster specific to the “honorable man” was “value given to the partner.” This cluster includes the words “never cheats his partner,” “empathetic,” and “rectitudinous.”

Discussion

The findings in the present study indicate that some characteristics defining a person as honorable is gender-based. The expectation of gender-specific roles is more pronounced in honor cultures than in other cultures (Bosson & Vandello, 2011; Rodriguez Mosquera, 2011). Therefore, it is unsurprising to see in Turkey, a culture of honor, that the social representations for an honorable woman versus an honorable man differ. The ones for an honorable woman include words highlighting sexual purity -chaste, decency-. According to Augoustinos and Walker (1998), the words in the central core of a social representation can be considered widely shared stereotype contents in a given society. In the current study, based on the findings of prototype analysis, it has been concluded that the adjectives “chaste” and “decent” were the primary contents of stereotypes specific to an honorable woman.

On the other hand, “hardworking,” “fair,” and “never cheats his partner” were the primary contents of stereotypes specific to an honorable man. These results are congruent with the results of past studies. Several discursive studies in Turkey showed that while being an honorable man is associated with traits such as honesty and truthfulness, being an honorable woman is associated with traits such as sexual purity, loyalty to man, and chastity (Başoğlu, 2014; Doğan, 2014; Günindi-Ersöz, 2016; Kalav, 2015). On the other hand, in the present study, the adjective “honest” was obtained as content that describes both an honorable woman and man.

These findings are compatible with the past findings that showed that honor has a dual meaning for Turkish participants: its primary meaning is honesty and its secondary meaning is “namus” (Uskul and Cross, 2019). In this study, the concepts of an honorable woman and honorable man are examined within the framework of the Social Representation Theory. The representations of these two concepts are evaluated by the empirical approach followed in the tradition of social representation studies. One limitation of the present study is that data mainly collected from participants in a single city (Erzurum).

The study may contribute to the related field in two ways. This study examined the concepts of honorable man and honorable woman. Previously, there have been studies in which stereotypes for a woman and a man (Sakallı-Uğurlu et al., 2018), or for a married and single woman and a man (Sakallı-Uğurlu et al., 2021), or for a moral woman and a man (Cross et al., 2014), and also characteristics of an honorable person were examined (Başoğlu, 2014; Doğan, 2014; Günindi-Ersöz, 2016; Kalav, 2015). However, there has been no study in which the differences in what characteristics are attributed to an honorable woman and an honorable man are asked from the participants. Although morality and honor are closely related concepts, some researchers note that the social function of these two concepts is not the same (Handfield & Thrasher, 2019). Similar to the concept of morality, which has both gender-specific and gender-neutral aspects (Handfield & Thrasher, 2019), honor has both gender-specific and gender-neutral aspects (Rodriguez Mosquera, 2011). In the present study, besides the evidence that there are gender-specific characteristics of honor, there are also findings that there are overlapping characteristics between the genders (e.g., “honest,” “reliable,” “moral”). Therefore, the present study in which the honorable woman and the honorable man are handled as two independent social objects with some overlapping aspects contributes to understanding the concept of honor by showing in which aspects of honor are gender-specific and which are valid for both genders.

In the future, a social representation study can be made on the concepts of moral women and moral men; the concepts of moral woman/man and honorable woman/man can be examined comparatively so that it will be possible to understand better both the honor/morality distinction and the gender-specific aspects of morality and honor.